

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

**Mezigenerační rodinná solidarita očima studentů
sociální práce**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Studijní program: **REHABILITACE**

Autor: Bc. Tereza Tušerová

Vedoucí práce: Mgr. Dagmar Dvořáčková, Ph.D.

České Budějovice 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci s názvem Mezigenerační rodinná solidarita očima studentů sociální práce jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské/diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby diplomové práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé diplomové práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 1.6.2020 .....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Dagmaře Dvořáčkové, Ph.D za odborné vedení mé diplomové práce, cenné rady a podporu. Dále svému muži, synům, ostatním členům rodiny a zejména své mamince, za podporu a prostor, který mi pro mé studium věnovali.

Mezigenerační rodinná solidarita očima studentů sociální práce

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá problematikou mezigenerační rodinné solidarity očima studentů sociální práce. Hlavním cílem je zmapovat postoje studentů sociální práce k mezigeneračnímu rodinnému soužití. Vliv na vztahy mezi seniory a mladými lidmi má vzájemná interakce, osobní zkušenosti, rodinné zázemí a další faktory.

Téma mezilidských vztahů se týká každého z nás, nejen studentů sociální práce, základní kámen pro postoj mladé generace k seniorům utváří právě rodina, kde vzniká zmíněná mezigenerační rodinná solidarita. Tato práce se zaměřuje na vztah a postoj k této problematice z pohledu studentů sociální práce, kde se pracuje s předpokladem sociálního citění, a to nejen k seniorům.

Práce se skládá z teoretické a výzkumné části. Teoretická část práce je tvořena několika okruhy. Zabývá se vybraným obdobím stáří člověka, kde je zmiňována s ohledem k tématu práce - dospělost, stáří a demografická křivka. Dále je popsána formální péče o seniory, služby určené této cílové skupině a k nim vztahující se příspěvek na péči. Ve třetím okruhu je popsán samotný neformální pečovatel. Předposlední okruh se týká tématu mezigenerační solidarity a v závěru teoretické části téma vyplývající již z názvu samotné diplomové práce, a to student sociální práce.

Pro výzkumnou část diplomové práce byl zvolen kvalitativní výzkum, metoda dotazování a technika polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovory probíhaly se studenty sociální práce a byli zaměřeny na několik okruhů.

Hlavní výzkumná otázka zněla: "Jak vnímají studenti sociální práce mezigenerační soužití v jedné domácnosti?" Dále byla rozdělena na několik dílčích otázek. Samotný výzkum proběhl v etapách, jako první proběhl předvýzkum a až poté následoval výzkum samotný. Všechny rozhovory byly nahrávány a doslovně přepsány. Získané informace byly zpracovány metodou vytváření trsů a výsledná data byla strukturována dle jednotlivých dílčích otázek.

Z výzkumu vyplynulo, že studenti sociální práce vnímají soužití se staršími členy rodiny v jedné domácnosti jako přirozený vývoj jejich rodiny, rodinné situace. Považují za přirozené chování uvnitř rodiny, takové chování, kdy k sobě členové přistupují s láskou, úctou a pochopením. Přejí si i nadále pečovat o své blízké, a to v rodinném kruhu s minimálním, nebo žádným využitím sociálních služeb určených pro seniory. Studenti sociální práce se shodují, že studium tohoto oboru, jim přineslo velké množství informací, které jim ulehčí životní situaci, kdy se jako rodina, starají o stárnoucí členy své rodiny, stejně tak se ale shodují, že studium neovlivnilo jejich pohled a postoj k mezigeneračnímu soužití. Mezigenerační soužití zajišťuje jim, ale i dalším členům domácnosti jednu důležitou potřebu, a to „nebýt sám.“

Výsledky mohou dále sloužit studentům sociální práce, kteří se touto problematikou zabývají. Dále může tuto diplomovou práci využít i široká veřejnost k získání informací o mezigeneračním rodinném soužití.

Klíčová slova

Mezigenerační; solidarita; studenti sociální práce; senior; stáří; mezigenerační soužití

The Intergenerational Family Solidarity Eyes of Social work Students

Abstract

This graduate thesis deals with the issue of intergenerational family solidarity through the eyes of social work students. The main goal is to describe the attitudes of social work students in regard to intergenerational family coexistence. Relationships between seniors and young people are influenced by mutual interaction, personal experience, family background and other factors.

The topic of interpersonal relationships concerns each of us, not only students of social work, for the cornerstone of the younger generation's attitude towards seniors is formed by the family, from which the aforementioned intergenerational family solidarity arises. This work focuses on the relationship with and attitude towards these issues from the perspective of students of social work, in which they work with the assumption of social feelings, and not only those of seniors.

The work consists of theoretical and research sections. The theoretical part of the work consists of several areas. It deals with a selected period of human age, and addresses the topic of work in relation to adulthood, old age, and the demographic curve. It then describes formal care for the elderly, services intended for this target group and any financial support related to their care. The third section describes the informal caregiver. The penultimate area focuses on the topic of intergenerational solidarity, and the end of the theoretical part concerns the title of the graduate thesis itself, and that is the social work student.

For the research part of the thesis, qualitative research, the method of questioning and the technique of semi-structured interview were chosen. Interviews were conducted with social work students and were focused on several areas.

The main research question was: "How do social work students perceive intergenerational coexistence in one household?" It was further divided into several sub-questions. The research itself took place in stages, the first being pre-research and only

thereafter was the research itself conducted. All interviews were recorded and literally transcribed. The information obtained was processed by the method of creating groups based on certain similarities, and the resulting data were structured according to individual sub-questions.

The research showed that social work students perceive coexistence with older family members in one household as a natural development of their family or family situation. They consider it natural behavior within the family, behavior wherein members approach each other with love, respect and understanding. They wish to continue to care for their loved ones in a family circle with minimal or no use of social services for the elderly. Social work students agree that studying this field has brought them a wealth of information that will make life easier for them as a family, and in caring for aging members of their family, but also agree that the study did not affect their view and attitude towards intergenerational cohabitation. Intergenerational coexistence provides them and other members of the household with one important need, namely “not being alone.”

The results can also serve social work students who deal with these issues. Furthermore, this graduate thesis can also be used by the general public to obtain information about intergenerational family cohabitation.

Keywords

Intergenerational; solidarity; social work; students; senior; age; intergenerational coexistence

Obsah

Úvod	10
1 Současný stav	11
1.1. Vybraná období stáří člověka.....	11
1.1.1. Dospělost.....	11
1.1.2. Stáří (kalendářní, biologické, sociální)	12
1.1.3 Demografická křivka.....	15
1.2. Formální péče o seniory	20
1.2.1 Sociální služby pro seniory	20
1.2.2 Příspěvek na péči	22
1.3 Neformální péče o seniory	25
1.3.1 Neformální pečovatel.....	26
1.4 Mezigenerační solidarita	29
1.5 Studenti sociální práce	32
2 Cíl práce a výzkumné otázky.....	35
2.1 Cíl práce	35
2.2 Hlavní výzkumná otázka.....	35
2.3 Dílčí výzkumné otázky	35
3 Operacionalizace pojmů	36
4 Metodika	37
4.1 Popis výzkumného nástroje.....	37

4.2 Popis výzkumného souboru	38
4.3 Způsob analýzy dat	38
4.4 Předvýzkum.....	39
4.5 Časový harmonogram	39
4.6 Etické aspekty výzkumu	40
5 Výsledky	41
5.1 Identifikační údaje informantů	41
5.2 Výsledky dílčí výzkumné otázky č. 1	42
5.3 Výsledky dílčí výzkumné otázky č. 2	47
5.4 Výsledky dílčí výzkumné otázky č. 3	51
5.5 Výsledky dílčí výzkumné otázky č. 4	54
6 Diskuze	59
7 Závěr	69
Seznam použitých zdrojů.....	71
Přílohy	78
Seznam zkratk	82

Úvod

Mezigenerační soužití je dnes již zaběhlé téma, na které se diskutuje nejen v rámci zmíněného rodinného soužití, ale i na poli odborném. O náročnosti takového soužití není pochyb, je zapotřebí soudržnost rodiny a jistá morální odpovědnost, která mladší generace směřuje k budoucí péči o své stárnoucí členy rodiny. Většina laických pečovateli se ale domnívá, že tato péče o seniora je celá na nich samotných, a proto se v těžkých situacích obrací na plně institucionální péči. V této práci se zabývám pohledem studentů sociální práce na tuto problematiku, pracuji s předpokladem, který poukazuje na jejich sociální citění, informovanost o podpůrné pomoci organizací, možnostech zkvalitnění domácí péče apod.

Existují faktory, které ovlivňují soužití vícegeneračních rodin, tyto faktory stejně tak ovlivňují jakoukoli neformální, tedy rodinou péči o seniora. Tyto faktory mohou ovlivňovat péči o člena rodiny jak pozitivně, tak i negativně, mohou však být i příčinou, kdy se rodina rozhodne o svého stárnoucího člena nepečovat v rodinném kruhu, ale zvolí plně institucionální péči. A právě pohled na tyto faktory očima studentů sociální práce bude při výzkumu stěžejní.

Cílem této diplomové práce je zmapovat postoje studentů sociální práce k mezigeneračnímu soužití. Hlavní výzkumnou otázkou je, jak vnímají studenti sociální práce mezigenerační soužití v jedné domácnosti. Byla použita strategie kvalitativního výzkumu, metoda dotazování a technika polostrukturovaného rozhovoru. Výzkumný soubor byl vybrán záměrný kvótní. Diplomová práce se skládá z teoretické a praktické části. Tato práce má posloužit zejména studentům sociální práce jako studijní materiál, dále potom všem pečujícím osobám.

Téma diplomové práce jsem zvolila z toho důvodu, abych se dozvěděla jaký pohled na neformální péči a mezigenerační soužití mají sami studenti sociální práce. Jako studenti sociální práce by si měli plně uvědomovat, co takové rodinné soužití v jedné domácnosti obnáší a co jim přináší jejich osobní zkušenost, zda nyní i nadále plánují péči zajistit svým rodičům či prarodičům.

1 Současný stav

1.1. Vybraná období stáří člověka

S ohledem na téma diplomové práce se budeme věnovat dále vybraným obdobím života, a to je dospělost a stáří.

1.1.1. Dospělost

Farková (2009) hovoří o dospělosti ve třech fázích, které spojuje s etapou socializace. První dvě nazývá ranou dospělostí a dospělostí střední, nebo-li zralou a na ty navazuje zmíněná třetí část, a to již postupné stárnutí (Farková, 2009).

Šimíčková - Čížková (2010) považuje dospělost za nejvyšší etapu zralosti jedince, kdy jsme na vrcholu tvůrčích sil a samostatnosti. Dále autorka uvádí, že v této fázi člověk zakládá vlastní domov a rodinu, je na vrcholu svých fyzických sil, objektivně zvládá využívat své rozumové schopnosti a disponuje citovou vyrovnaností a v neposlední řadě zmiňuje také nejvyšší stupeň sociální zralosti, kdy jedinec projevuje zájem o problémy společnosti, kde žije.

Dospělost je rozdělena do tří etap, mladší (19-30 let), střední (31-45 let) a starší (do 60 let), jsou však i jiní autoři, jako např. Hurlocková, kteří uznávají pouze dvě fáze (Šimíčková - Čížková, 2010).

Role dospělého je typická většími právy i nárůstem povinností a odpovědností. Má větší sociální rozsah, protože její zvládnutí je náročnější a obtížnější než byly role vývojově předcházející (Vágnerová, 2007, s 13.)

Zdravý a silný jedinec je v období dospělosti na vrcholu své výkonnosti jak v rané dospělosti, tak i v období střední dospělosti, kde už ale započaly změny, které jsou nejvíce patrné ve třetí fázi dospělosti, a to takové, které jsou zaznamenatelné i pouhým pohledem, jedná se například u žen k růstu tělesné hmotnosti, změnám viditelným na kůži, snižování vnímavosti tlakové i hmatové, dále změny senzorycké (Šimíčková – Čížková, 2010). Sluchové a zrakové změny, které jsou vnímány spíše v období stáří, počínají již právě v tomto období, stejně tak změny vlasového porostu (Šimíčková – Čížková, 2010). Dále autorka uvádí, že v tomto období emoce ovlivňují duševní a

fyzické zrání a dochází k podstatným změnám zejména ve vnímání. V období pozdní dospělosti již dochází i ke zhoršování paměti (Šimíčková – Čížková, 2010).

Farková (2009) uvádí, že žádný zrod nového dospělého jedince se neobejde bez přeměny, resp. vývoj z dítěte realisticky uvažujícího, přes období puberty i adolescence.

1.1.2. Stáří (kalendářní, biologické, sociální)

Stáří je součástí našeho života (Venglářová, 2007, s. 11.)

Jak uvádějí Čevela, Čeledová a Kalvach (2014), stáří je důsledkem stárnutí, týká se jak vzhledu, funkčního stavu, sociálních rolí, společenského postavení (sociální stáří), také biopsychických parametrů (biologické stáří) a v neposlední řadě se týká věku (stáří kalendářní). Ve shrnutí tedy výše zmínění autoři tradičně rozlišují stáří na kalendářní, sociální a biologické. Jak se také můžeme dočíst, je to velmi individuální proces, který je závislý na mnoha okolnostech v životě jednotlivce (Jarošová, 2006).

Samotné stárnutí začíná již narozením dítěte a pokračuje do smrti, při dosažení věku šedesáti let se ovšem tento proces urychluje (Šimíčková - Čížková, 2010). Je to proces, který můžeme dle Mühlpachra (2019) označit jako proces celoživotní. Každé období života a stejně tak stáří nám dává určité možnosti i limitace (Malíková, 2011). Kalvach (2004) stáří označuje jako pozdní fázi ontogeneze. Neboli jak uvádějí Čevela, Čeledová a Kalvach (2014) ve své společné publikaci *jedná se o poslední vývojovou etapu, završující život člověka (Čevela, Čeledová, Kalvach, 2014, s. 19).*

Malíková (2011) ve své publikaci uvádí, že není třeba vnímat seniora jako osobu závislou a nesoběstačnou osobu, která vyžaduje ústavní péči, ale můžeme vidět osobu, která získala prostor pro realizaci všeho, co dříve nestihla. Autorka hovoří o stárnutí jako o umění, kdy je ale třeba zdravému a pohodovému stárnutí naučit se (Malíková, 2011).

Jevy a procesy, které naplňují stáří, nemají pouze biologický charakter, ale také psychický, kulturní a sociální (Sak, Kolesárová, 2012, s. 15).

Senior je obohacen životními zkušenostmi, získává určitou svobodu od povinností, které jej svazovaly, role seniora tedy přináší i pozitivní změny, česká populace za nejčastější pozitivními faktory stáří uvádí čas, kvalitu životního stylu, klid a relaxaci,

dalším pozitivním faktorem je, že senior nemusí chodit do práce a sociální zadlužení či život bez dluhů, které jsou v tomto věku již většinou splacené (Sak, Kolesárová, 2012).

Stáří dle Vágnerové (2007) přináší nadhled a také moudrost, přináší pocity naplnění, stáří je období svobody, přináší ale i nevyhnutelně druhou stranu, která zahrnuje úbytek energie, proměnu osobnosti a ztráty, ztráty ve všech oblastech.

Z celkového hlediska se v dnešní době v hospodářsky vyspělých zemích, a to včetně České republiky, zdravotní i funkční stav stárnoucích generací zlepšuje, dochází k prodlužování života, senioři nejen, že žijí déle, jsou zdatnější a méně omezení prostředím (Čevela, Čeledová, Kalvach, 2014). Ale také je třeba zmínit, že narůstá vzhledem k prodloužené délce života i počet seniorů (Čevela, Čeledová, Kalvach, 2014).

Autoři Čevela, Čeledová, Kalvach (2014) hovoří o třech podobách stárnutí, jako první uvádí úspěšné stárnutí, tedy aktivní a zdravé stáří, kdy zdravotní, funkční i psychický stav včetně ekonomické situace odpovídají nárokům prostředí, výsledkem je spokojenost, seberealizace i participace. Druhá podoba, o které hovoří výše zmínění autoři, je obvykle stáří, kde pozorujeme nerovnováhu mezi zhoršeným zdravotním stavem a funkčním stavem, psychickými potřebami i ekonomickými možnostmi, zde je výsledkem nedostatečná participace, seberealizace a značná nespokojenost (Čevela, Čeledová, Kalvach, 2014). Jako třetí podobu autoři popisují patologické stárnutí, kdy všechny zmíněné složky (zdravotní stav, funkční stav, spokojenost, participace, seberealizace,...) jsou o poznání horší, než je obvyklá situace jejich vrstevníků (Čevela, Čeledová, Kalvach, 2014). Jak uvádí Kubalčíková (2015), pokles funkčního materiálu má značný vliv na schopnost, kdy senior zajišťuje své potřeby, přestává být schopen je sám naplňovat a stává se závislým na pomoci další osoby. Rowiński et al. (2017) uvádí, že právě fyzická aktivita může seniorům pomáhat udržet si nezávislost a zlepšovat s ní spojenou kvalitu života. Śniadek a Zajadacz (2017) uvádějí, že zmíněná fyzická aktivita je důležitým faktorem pro úspěšné stárnutí jenž prokázala řada studií. Mimo jiné lze pravidelnou fyzickou aktivitu, resp. cvičení zahrnout mezi prevenci úrazu, konkrétně pádu (Haines, et al., 2016).

Kalendářní stáří

Janiš a Skopalová (2016) uvádějí, že pouze kalendářní věk lze považovat za objektivní faktor, a to faktor přirozený, dle kterého lze jedince identifikovat jako seniora. Kalendářní věk (stáří) však vůbec nemusí odpovídat věku biologickému (Mlýnková, 2011). Výhodou měřítka kalendářního věku je jednoduché stanovení, avšak nedozvíme se z něj žádné další údaje, jako jsou již zmíněné sociální role a ostatní změny, které nastaly (Čevela, Čeledová, Kalvach, 2014).

Dle WHO - Světové zdravotnické organizace rozdělujeme toto období do tří fází, a to:

- 60-74 let = rané stáří
- 75-89 let = vlastní stáří
- 90 let a více = dlouhověkost (Mlýnková, 2011)

Mühlpachr (2004) uvádí rozdělení odlišné:

- 65 – 74 let mladí senioři (adaptace na penzionování, volný čas, seberealizace)
- 75 – 84 let staří senioři (změna funkční zdatnosti, atypický průběh chorob)
- 85 a více velmi staří senioři (problémová soběstačnost a zabezpečení).

Biologické stáří

To je podmíněno zdravím člověka, zdatností a vitalitou (Mlýnková, 2011). Autoři zde hovoří o souhrnu biologických změn, které jsou již nezvratné (Čevela, Čeledová, Kalvach, 2014). Můžeme si povšimnout poklesu tělesné hmotnosti i výšky, výrazného poklesu váhy svalstva, s čímž se pojí pokles v rychlosti, pružnosti i hbitosti pohybů (Šimíčková Čížková, 2010). Dále autorka hovoří o snížené funkci vnitřních orgánů jako je například snížená funkce srdce, kornatění tepen atd., s nimiž přicházejí onemocnění projevující se typicky v seniorském věku.

Sociální stáří

“Sociální stáří je dáno změnou rolí, životního způsobu i ekonomického zajištění. Stáří je v tomto smyslu chápáno jako sociální událost“ (Mühlpachr, 2009, s. 19).

Sociální stáří je změnou společenské prestiže a také životního rytmu, tzn. poklesem životní úrovně, či dosažení věku, který je charakteristický pro odchod do důchodu v souvislosti se sociálním věkem, je spojen s přijetím role starého člověka (osamostatnění dětí, ovdovění, nízká účast při aktivitách středního věku apod.) (Čevela, Čeledová, Kalvach, 2016).

Změny v osobnosti

Ve stáří se mohou projevovat sklony a vlastnosti, které dokázal jedinec ve středním věku tlumit či projevovat přijatelným způsobem (Šimíčková - Čížková, 2010, s. 152).

Změny jsou znatelné i v oblasti citové, senioři bývají častokrát více plačtiví, projevují strach a úzkost (Mlýnková, 2011). Ve stáří mohou nastat psychické problémy, které přinášejí pocity toho, že člověk již dosáhl všeho, čeho chtěl či ztratil vše, na čem mu záleželo (Venglářová, 2007). Tyto pocity podporuje právě odchod do důchodu, ztráta partnera, nemoci, invalidita, zhoršení ekonomické úrovně, ale také odchod dětí z rodiny, všechny tyto faktory zvyšují zátěž a vzniká tak riziko vzniku obtíží, jsou ale i faktory, které mohou snižovat riziko vzniku těchto pocitů a s nimi přicházející depresi, jsou to za prvé zdravotní péče a za druhé tvůrčí životní styl, kdy se jedná konkrétně o sociální podporu, dobré vztahy a komunikace a také stimulující prostředí (Venglářová, 2007). Se zlepšením pohody i dokonce zdraví seniorů souvisí právě zvládání stresu (Goumopoulos, Menti, 2019). Autoři dodávají (Goumopoulos, Menti, 2019), že přestože může být tzv. pozitivní neboli kontrolovaný stres určitou hnací silou za dosažením obtížného úkolu, stres, který působí dlouhodobě a velkou intenzitou a v tzv. špatný čas je stres nefunkční a ten zapříčiňuje všechny negativní účinky na jedince.

1.1.3 Demografická křivka

Civilizační vývoj je spojen se změnami reprodukčního chování a základních demografických procesů - natality, mortality, sňatečnosti, rozvodovosti, potratovosti a také migrace (Čevela, Kalvach, Čeledová, 2012, s. 77).

Demografie je vědní obor, který se zabývá zkoumáním reprodukce lidské populace, jeho hlavním předmětem je demografická reprodukce, tedy obnova lidských populací zrozením a vymíráním, základními tématy tohoto oboru jsou změny počtu obyvatel a také populační přírůstek (Demografie, © 2004-2014). Početní stavy ovlivňuje

porodnost, úmrtnost i mobilita (Demografie, © 2004-2014). Demografie je významnou součástí gerontologie (Čevela, Kalvach, Čeledová, 2012).

Za postupnou změnou demografické struktury ve vyspělých zemích stojí dva faktory, a to za prvé pokles porodnosti a za druhé vyšší věk dožití (Sak, Kolesárová, 2012).

Mezi základní pojmy patří tzv. úmrtnostní tabulky, jejich výsledkem, či výsledným ukazatelem je naděje dožití, ta udává počet let, která jsou předpokládána pro dožití dané osoby s ohledem na její věk a pohlaví (Čevela, Kalvach, Čeledová, 2012). Jak dále autoři uvádějí, je tedy zřejmé, že z úmrtnostních tabulek lze určit předpokládanou délku dožití či tzv. normální délku dožití, v dnešní době, díky péči, lékům atd., se prodlužuje střední a s ním i maximální délka života, jedná se tedy o zkvalitnění života v seniorském věku a lze tedy sledovat délku života i bez chronických onemocnění.

Dle autorů Čeledové a Čeveli (2010) bude a stárne česká populace velmi rychle, demografický vývoj ukazuje jasně, že mezi lety 2000 až 2030 nastane významná změna věkové struktury populace, tedy konkrétně naroste počet současně žijících generací, tento stav je zapříčiněn již výše zmíněnou prodlouženou délkou života a především, a to je velmi důležité posunutí tzv. silných ročníků do vyšších věkových kategorií.

Autoři Čeledová a Čevela (2010) také uvádějí, že nedejde k výrazné změně ve zdravotním stavu populace, co však, ale nesmíme opomenout, je větší nárůst spotřebitelů zdravotní a sociální péče, která v letech 2015-2030 výrazně poroste a s nimi spojené změny a nároky na řešení důsledků tohoto vývoje jako jsou výdaje na důchody, zdravotní a sociální služby. Lin et al. (2017) uvádí, že do roku 2050 se počet osob starších 60 let více než zdvojnásobí, a proto je důležité dbát i na potřeby těchto osob. *V roce 2050 pak budou lidé ve věku nad 65 let zastupovat více než třetinu celkové populace České republiky a v této skupině pak budou mít téměř 11% zastoupení občané starší 80 let (Kubalčíková, Havlíková, 2015, s. 13).* Stárnutí populace zapříčiňuje mimo jiné i rostoucí počet psychiatrických poruch, které se právě u starších ročníků mohou vyskytovat (Barak, et al., 2016).

V souvislosti s tímto vývojem můžeme také zaznamenat pojem gerontofobní demografická panika, tedy nedostatek nejen pracovních, ale i dalších příležitostí pro

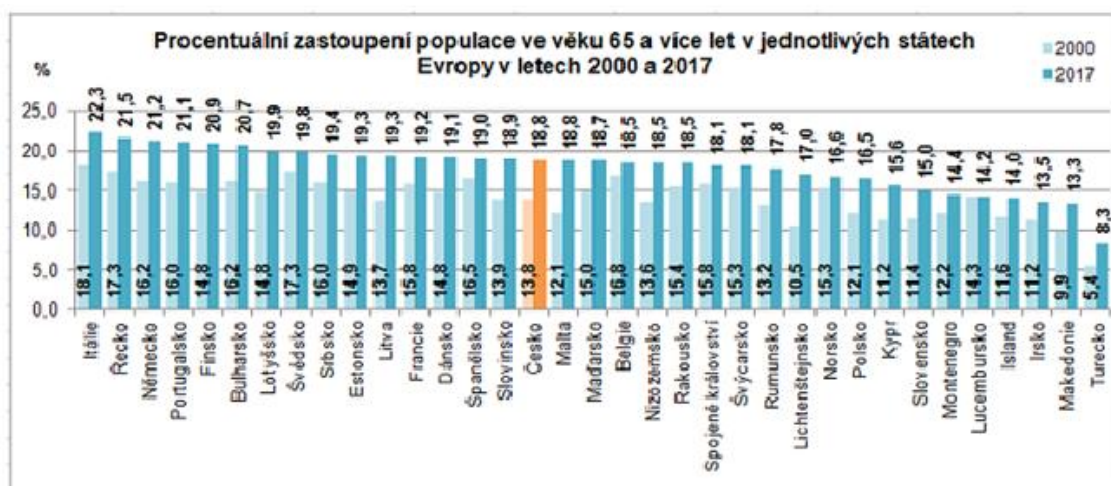

stárnoucí obyvatelstvo a tím nucené vytlačení do důchodové ekonomické závislosti (Čevela, Kalvach, Čeledová, 2012).

Demografický vývoj od poloviny 20. století do poloviny 21. století je zvláště dramatický a probíhá synchroně v zemích hospodářsky vyspělých a v zemích rozvojových, kde je opožděný (Čevela, Kalvach, Čeledová, 2012, s. 79).

Česká republika měla k 30. září 2018 - 10 637 794 obyvatel, graf přirozeného přírůstku a úbytku obyvatel naleznete v Příloze, tabulka č. 3 - Přírůstek / úbytek počtu obyvatel (Český statistický úřad, c 2018). K 30. září 2019 byl statistickým úřadem nárůst obyvatel vyčíslen na 10 681 161 (Český statistický úřad, © 2020).

Následující obrázek (Obr. 1) zobrazuje graf zastoupení populace ve věku 65 let a více v jednotlivých státech Evropy v letech 2000 a 2017, sloupeček pro Českou republiku můžeme vidět vyobrazen oranžovou barvou, pro rok 2017 zastupuje střední procentuelní zastoupení osob ve věku 65 let a více mezi státy Evropy s 18,9 %, k nevyššímu procentuelnímu zastoupení se řadí Itálie s 22,3 % a k nejnižšímu Turecko s 8,3 % (Český statistický úřad, © 2018).

Obr. 1 – Procentuální zastoupení populace ve věku 65 a více let v jednotlivých státech Evropy v letech 2000 a 2017 Zdroj: Český statistický úřad, © 2018

Obrázek (Obr. 2), který znázorňuje Procentuální zastoupení populace ve věku 65 a více let v jednotlivých státech Evropy v letech 2000 a 2018 naleznete v příloze, graf neznázorňuje přesné procentuální vyjádření, graf pro rok 2019 nebyl Českým statistickým úřadem doposud uveřejněn (poznámka autorky).

Demografické stárnutí je definováno jako nárůst podílu osob v seniorském věku, přičemž jako hranice stáří je dnes považován věk 65 let, s ohledem na trvalé zlepšování zdravotní péče a tím i funkčního stavu seniorů, je třeba uvážit dle jakých indikátorů je možné hranici stáří považovat za plovoucí a posouvat ji tak do vyššího věku, tím by například v letech 2050 již nebyly posuzovány osoby nad 65 let, ale například 70 let a víc apod. (Čevela, Čeledová, Kalvach, 2012).

Zdravotní stav obyvatelstva neovlivňuje jen úroveň zdravotních služeb, ale i sociální, ekonomický, či například přírodní podmínky, zdravotní stav se hodnotí dle řady demografických ukazatelů, kam spadá nemocnost, pracovní neschopnost, střední délka života a dále také úmrtnost nebo hospitalizace (Čeledová, Čevela, 2010).

Demografický proces znamená stav, kdy jedinec prožívá změnu svého stavu, taková událost znamená přechod z jednoho stavu do druhého, např.: úmrtnost, kde jedinec přechází ze stavu žijící do stavu zemřelý atd. (Čeledová, Čevela, 2010).

Populační vývoj zpracovává Český statistický úřad, jeho cíl je stanovit směr budoucího populačního vývoje a poukázat na změny ve věkovém složení obyvatelstva země, který udává mírné snížení počtu obyvatel a předpoklad pro zvýšení úrodnosti, růst dožití mužů i žen v souvislosti s výrazným stárnutím populace, do roku 2030 je předpoklad nárůstu počtu seniorů o 40-80% a prodloužení délky života v průměru o 4 roky u obou pohlaví, počet obyvatel nad 65 let bude tedy tvořit 23-25% populace, tato prognóza bude s velkou pravděpodobností naplněna, význam i role seniorů se bude měnit, avšak nejvyšší nárůst seniorů je předpokládán pro rok 2050, předpoklad tvoří číslo - 3.5 milionů obyvatel nad 65 let, tedy nárůst o 136% (Čevela, Čeledová, Kalvach 2012).

Ministerstvo práce a sociálních věcí je koordinátorem politiky, která se připravuje na stárnutí v České Republice, jako své hlavní činnosti uvádí:

- a) národní akční plán podporující pozitivní stárnutí 2013-2017

- b) národní dotace podporující politiku stárnutí na krajích, dotace pro seniorské organizace
- c) pravidelné zasedání Rady vlády pro seniory a stárnutí populace
- d) "politika stárnutí na krajích" (projekt z Evropského sociálního fondu)
- e) a osvětu (konference k mezinárodnímu dni seniorů -1.10., dny seniorů 2017 apod.)
- f) dále je to pravidelné udělování Ceny Rady vlády pro seniory a stárnutí populace významným osobnostem
- g) a v neposlední řadě mezinárodní spolupráce

(MPSV, © 2020)

MPSV (© 2020) dále uvádí, že problematika stárnutí je dlouhodobě redukována na problematiku důchodového systému, což samo MPSV vidí jako pohled naprosto nedostačující a bohužel i neudržitelný, je totiž velice často doprovázen i negativními stereotypy vůči seniorům.

Rada vlády pro seniory a stárnutí populace je stálým poradním orgánem vlády, řeší otázky týkající se seniorů a stárnutí populace, usiluje mimo jiné o vznik podmínek pro zdravé, aktivní a hlavně důstojné stáří v ČR (MPSV, © 2020). Zasedání se konají dle potřeby (min. 3x ročně), rada byla zřízena 22.3.2006 v návaznosti na usnesení vlády č. 1482 k Informaci o plnění Národního programu přípravy na stárnutí na období let 2003 až 2007 (MPSV, © 2020).

1.2. Formální péče o seniory

V kapitole nazvané formální péče o seniory přiblížím sociální služby určené seniorům a dále příspěvek na péči, jako statní dávku určenou osobám v nepříznivé životní situaci.

1.2.1 Sociální služby pro seniory

V této kapitole se budu zabývat sociálními službami určenými pro seniory, a to zejména služby pobytové, terénní, ambulantní, odlehčovací.

Sociální služby jsou určeny lidem, které jsou společensky znevýhodněni a kladou si za cíl zlepšit jejich kvalitu života v souvislosti s maximálně možným zapojením a začleněním do společenského života (Matoušek, 2011). Služby určeny konkrétně pro seniory si kladou za cíl především podporu, rozvoj a zachování soběstačnosti, snížit zdravotní rizika a rozvíjet schopnosti, které zajistí, že se senior může i nadále aktivně zapojovat do všech oblastí života (Nováková, 2011).

Prostřednictvím těchto služeb je seniorům zajišťována péče o jejich vlastní osobu, a to konkrétně zajištění stravování, ošetřování, poskytnutí informací, pomoc v domácnosti, pomoc při prosazování práv, ubytování a zprostředkování kontaktu se společenským prostředím (Hrozenská, Dvořáčková, 2013).

Sociální služby v užším pojetí jsou v České republice součástí státního systému sociálního zabezpečení (Dvořáčková, 2012, s. 82). Dále autorka uvádí, že zmíněné sociální služby poskytují jak organizace, tak i jednotlivci, kteří mají k této činnosti oprávnění, sociální služby musí být poskytovány v zájmu osob a v náležitě kvalitě a jejich formy se dělí na pobytové, ambulantní a také terénní.

Terénní služba je poskytována v prostředí, kde senior sám žije (Malíková, 2011). Zdravotní péči zajišťují kvalifikované zdravotní sestry (Mlýnková, 2011). Terénní služba je tedy služba, kterou senior přijímá ve vlastní domácnosti, jednou z nejrozšířenějších terénních služeb je služba pečovatelská (Dvořáčková, 2012). **Pečovatelská služba** nabízí pomoc při běžných úkonech jako je hygiena, zajištění stravy, chodu domácnosti apod. (Truhlářová, et al., 2015). Tato služba je zřizována obcemi a nestátními neziskovými organizacemi (Matoušek, 2011). Dalším typem terénní sociální služby je **osobní asistence**, je poskytována dle aktuálních potřeb bez

omezení místa a času (Truhlářová, et al., 2015). Osobní asistence je definována zákonem č.108/2006 Sb. (o sociálních službách), služba opět obsahuje činnosti jako pomoc při osobní hygieně, zajištění stravy a chodu domácnosti, dále také výchovné, aktivizační i vzdělávací aktivity, stejně tak jako zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, práce osobního asistenta je hrazena z příspěvku na péči (Kroupová, et al., 2016).

Tísňová péče je registrovaná služba, kterou Zajišťuje v rámci celé České republiky ŽIVOT 90, je to služba, která zajišťuje 24 hodinový dohled a lze na ni čerpat příspěvek na péči (Život 90, © 2020). Služba je určena seniorům a osobám se zdravotním postižením, zajišťuje bezpečí a jistotu ať se uživatel pohybuje v domácím prostředí, či kdekoli venku, rodinám ulehčuje péči tím, že poskytuje jistotu a klid v době, kdy nemohou být v neustálém kontaktu (Život 90, © 2020). Služba funguje tak, že stiskem tlačítka, který uživatel nosí stále při sobě, se spojí s nonstop dispečinkem, následně pracovníci služby komunikují s uživatelem a dle situace kontaktují rodinu, blízké, či lékaře, policii apod., za službu klienti hradí 400-550 Kč měsíčně (Život 90, © 2020).

Pobytové služby jsou ty služby, které jsou spojené s ubytováním (Dvořáčková, 2012). Jsou určené pro seniory, ale i pro osoby se zdravotním postižením, často jsou chápány jako totální instituce, které mají za následek zpřetrhání sociálních vazeb (Vávrová, 2012). Patří sem domovy pro seniory, které jsou určené osobám starším 65 let, které mají sníženou soběstačnost, převážně z důvodu věku či tělesného postižení a jejich nepříznivá situace jim nedovoluje nadále žít v jejich domácím prostředí (Arnoldová, 2016). *V domovech pro seniory se poskytují pobytové služby osobám, které mají sníženou soběstačnost zejména z důvodu věku, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby (Zákon č. 108/ 2006 Sb. §49).* Uživatel je přijat do pobytového zařízení na základě žádosti, je zde zajištěna i zdravotní péče, a to zdravotními sestrami (Kalvach, 2004). Domovy pro seniory existují trojího typu, státní, soukromé a církevní (Kalvach, 2004). Režim v tomto typu sociální služby je přizpůsoben právě specifickým potřebám této cílové skupině, kterou jsou senioři (Holczerová, Dvořáčková, 2013).

Dalším typem, který je kombinací pečovatelské služby a služby pobytové jsou **domy s pečovatelskou službou** (Hrozenská, Dvořáčková, 2013).

Odlehčovací služba je poskytována na základě písemné žádosti, může být poskytována v domácnosti či v zařízení, mezi něž patří zařízení pro seniory, hospice, pečovatelská služba, léčebny pro dlouhodobě nemocné a gerontopsychiatrické kliniky, nejčastěji je tato služba využívána u nemocných či seniorů, o které pečuje rodina a je možné vyčerpání či špatný psychický stav ze starostí o pečovaného (Kurucová, 2016). Cílem je umožnit pečující osobě patřičný odpočinek, základní činnosti odlehčovacích služeb odpovídá obvykle službám, které se běžně poskytují v pobytových zařízeních, a to včetně plateb (Arnoldová, 2016).

Ambulantní služby jsou služby podporující život seniora v domácím prostředí a jsou to služby jako je výše zmíněná odlehčovací služba, dále sem patří denní stacionáře a centra denních služeb (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách). A právě zmíněná centra fungují pro seniory, kteří žijí s rodinou, která ale tráví část dne v zaměstnání a senior se neobejde bez pomoci jiné osoby, díky těmto centrům lze i tuto situaci zvládnout, senior tráví část v centru a následně se vrací do domácího prostředí, stacionář funguje na podobném principu, napomáhá však i s běžnými úkony péče o vlastní osobu na rozdíl od centra (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).

Sociální služby vycházejí ze sociální politiky, a to konkrétně ze zákona č. 108/2006 S., o sociálních službách, který si klade za cíl podporu sociálního začleňování i sociální soudržnosti společnosti (Hrozenská, Dvořáčková, 2013). Dále tento zákon (zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách) upravuje rozsah a formu pomoci, kde se nesmí opomíjet zachování lidské důstojnosti, dále stanovuje, že pomoc musí vycházet z individuálních potřeb jedince, je třeba podporovat samostatnost a motivovat je k činnostem, které zabrání k setrvání či prohlubování zmíněné nepříznivé sociální situace, dále je třeba posilovat začlenění osob a v neposlední řadě ustanovuje bod velice důležitý, a tím je dodržování lidských práv a svobod.

1.2.2 Příspěvek na péči

Příspěvek na péči (dále jen PnP) je státní dávkou, která je poskytována osobám, které se nacházejí v nepříznivé sociální situaci a jsou závislé na pomoci jiné fyzické osoby,

účelem této dávky je poskytnout pomoc osobě, která dále dle svého uvážení využije pomoc k zajištění svých potřeb (Králová, Rážová, 2012).

Právní úpravu PnP zajišťuje Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o sociálních službách) a Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen vyhláška č. 505/2006 Sb.) (MPSV, © 2018). Náklady na příspěvek se hradí ze státního rozpočtu (MPSV, © 2018).

Matoušek (2011) uvádí, že PnP motivuje příjemce, aby si mohl sám vybrat službu, dle své potřeby a přání, rodinným pečovatelům může sloužit jako odměna za péči a jako nápomoc při zlepšení jejich životní situace (Matoušek, 2011).

Podmínky nároku na PnP jsou stanoveny pro osobu staršího 1 roku, kterou postihl dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav, kdy je vyžadována pomoc jiné fyzické osoby při zvládnutí základních životních potřeb, při posuzování stupně závislosti se hodnotí schopnosti ovládat: mobilitu, orientaci, komunikaci, stravování, oblékání a obouvání, tělesná hygiena, výkon fyziologické potřeby, péče o zdraví, osobní aktivity a péče o domácnost (MPSV, © 2018).

Jsou stanoveny 4 stupně závislosti (závislost lehká, středně těžká, těžká a úplná) a k nim příslušná výše příspěvku, viz. Tabulka č.1 - Výše příspěvku na péči (MPSV, © 2018).

Tabulka č. 1 - Výše příspěvku na péči

Stupeň závislosti	Výše příspěvku pro osoby do 18 let	Výše příspěvku pro osoby nad 18 let
Lehká závislost	3300 Kč	880 Kč
Středně těžká závislost	6600 Kč	4400 Kč
Těžká závislost	9900 Kč	8800 Kč
Úplná závislost	13200 Kč	13200 Kč

Zdroj: MPSV, © 2019

Řízení o přiznání PnP se zahajuje na základě písemné žádosti, pro tyto účely je vytvořen tiskopis MPSV (Arnoldová, 2015).

Nárok na PnP vzniká dnem splnění podmínek pro přiznání některého ze stupňů závislosti a podáním žádosti o přiznání příspěvku, příspěvek může být vyplácen nejdříve od počátku kalendářního měsíce, ve kterém bylo toto řízení zahájeno (Králová, Rážová 2012).

Často se ale setkáváme s případem, kdy neformální pečovatelé chápou PnP jako finance osoby, o kterou pečují, tedy ji investují např. do nadstandardních pomůcek a ne jako odměnu za vykonanou péči, zde pozbývá na významu, udává Dudová (2015).

Dále Dudová (2015) dodává, že nastává i opačný případ, kdy si senioři PnP nechávají pro sebe a poté jej předávají rodinným příslušníkům, aniž by vykonávali jakoukoli péči o ně samotné, PnP tedy nekončí u těch, kteří doopravdy péči poskytují.

Příspěvek na péči se vyplácí měsíčně, vyplácí jej krajská pobočka Úřadu práce, která je příslušná k rozhodování o PnP, vyplácí se převodem na účet či poštovním poukazem (MPSV, © 2018).

V souvislosti s příspěvkem na péči prošla řada zemí Evropy značnou proměnou od neplacené pomoci založené na příbuzenských vztazích po „placenou formu“ rodinné péče, tato forma je však v návaznostech na politice státu postavena v různých státech Evropy odlišně (Frericks, et al., 2014).

1.3 Neformální péče o seniory

V této kapitole zmíním neformální typ péče o seniory, který je poskytován ve většině případů členem rodiny, jde tedy o typ tzv. rodinné péče, respektive o péči mezigenerační, kdy se setkáváme s péčí nejen ze strany dětí, ale i vnoučat, snachy, zetě apod. v rodinách, kde se současně setkává v domácnosti více generací.

Neformální pomoc postupně vedla ke vzniku nových sociálních institucí, k vytvoření samostatné profese, k vytvoření speciální přípravy odborníků (sociálního školství) a ke vzniku a rozvoji vědecké teorie a výzkumu v oblasti sociální práce (Hrozenská, Dvořáčková, 2013, s. 113).

Neformální péče o seniory, tedy rodinná péče je unikátní zejména v tom, že umožňuje seniorům žít tam, kde je většině lidí nejlépe, a to je v domácím prostředí, v rodině, je to místo kde to dobře známe, prožíváme zde pocity bezpečí a jistoty, nacházíme zde své zázemí (Mlýnková, 2011). Mlýnková (2011) dále uvádí, že stále pro většinu rodin je samozřejmostí, že se dospělé děti starají o své stárnoucí rodiče, v některých případech nastává situace, kdy se tyto dvě rodiny sestěhují, a to přináší řadu benefitů, jako je úspora času, usnadnění péče, možnost péči rozdělit mezi všechny členy rodiny a podobně, avšak přináší i svá negativa, která se mohou projevat v napjatých vztazích mezi členy rodiny.

Neformální, rodinná péče je poskytována laickým pečovatelem, nejčastěji se jedná o partnera, dále děti a další členy rodiny či přátelé (Truhlářová, et al., 2015). Jedná se tedy o neplacenou péči poskytovanou rodinnými příslušníky (Klímová Chaloupková, 2013).

V české společnosti je stavěna na tradičních základech, kdy je předpokladem, že potřebnou péči pro seniory má zajistit rodina, k využití služeb se rodiny obrací až ve chvíli, kdy neformální péče není možná (Hrozenská, Dvořáčková, 2013). Aby tomu tak bylo i nadále je nutná existence rodiny, tedy rodičů a dětí, jejich výchovy směřované k soudržnosti a pocitu odpovědnosti za stárnoucího člověka v rodině (Jeřábek, et al., 2013).

Rodina jako taková zajišťuje několik funkcí, a to nejen pro seniora, ale napříč mezi všemi členy rodiny, jedná se o funkce:

- 1) reprodukční
- 2) materiální
- 3) výchovná – jako základní orientace v okolním světě
- 4) emocionální – funkce jedinečná, nezastupitelná (Klevetová, Dlabalová, 2008).

Dobře fungující rodina může znamenat určitou jistotu pro stárnoucího člověka, a to jistotu v podpoře nejen fyzické a psychické, ale i materiální (Klevetová, Dlabalová, 2008). Keller (2011) uvádí, že dobře fungující rodina je schopna vykrývat rizika, která může přinášet selhávání na trhu práce i rizika, kde není dostatečné pojištění ze strany státu.

Neformální péče zahrnuje nejen péči o zdraví seniora, ale i sociální, pečovatelskou a emocionální (Jeřábek, et al., 2013). Umožňuje posilovat autonomii seniora a také zlepšuje kvalitu života, uvádí Turhlářová, et al. (2015). Dále autorka uvádí, že tento model, kdy o seniora pečuje rodina, je pro něj nevýhodnější, stejně tak ale upozorňuje na náročnost tohoto modelu pro pečující osobu a její rodinu. Michalík (2010) poukazuje na faktory, které tuto náročnost zapříčiňují a těmi je, např.: absence různých pomůcek a horší dostupnost pomůcek pro domácí péči.

1.3.1 Neformální pečovatel

Neformální pečovatel je tzv. laický pečovatel, tedy příbuzný - člen rodiny, na rozdíl od formálního pečovatele kdy se jedná např. o kvalifikovanou zdravotní sestru či pracovníka v sociálních službách (Pokorná, 2010). V našem případě, kdy se jedná o seniora, je to nejčastěji partner / partnerka, dále potom děti či vnoučata, většinou jsou to ale ženy, manželky, dcery, snachy (Jeřábek, et al., 2013). Keller (2011) však poznamenává, že právě pro ženy - matky je tato situace opravdu obtížná, a to ve smyslu potřeby sladit pracovní požadavky, péči o děti a péči o své rodiče.

Tošnerová (2001) uvádí, že pečovatelsví je často spojeno s ženskou rolí - přirozeností. Můžeme se také setkat se situací, kdy nepečuje pouze jedna osoba, ale péče je rozdělena mezi více členů rodiny (Jeřábek, et al., 2013). Dudová (2015) upozorňuje, že péče není záležitostí pouze mezi dvěma jedinci, zasahuje do ní celé okolí, komunita, společnost, a tím je zajištěna určitá podpora pro pečující osobu.

Jeřábek (2013) uvádí, že neformální pečovatel - tedy člen rodiny, dokáže zajistit emocionální péči nejlépe, je to právě zmíněná rodina, která může dodat člověku pocit lásky a bezpečí. Dále autor uvádí, že péče rodinného člena lze dělit do několika typů, dle intenzity péče, a to: podpůrná péče, kdy se jedná například o dopravu seniora k lékaři, na úřad apod., dalším typem je neosobní péče, zde se jedná o úkony jako je vaření, uklízení domácnosti apod. a posledním typem je již osobní péče, která zahrnuje složky předchozí, ale také přímou osobní péči jako je zajišťování osobní hygieny, podávání léku, pomoc při podávání stravy atd.

Samotná rodina jako celek, který poskytuje péči ve stáří, musí splňovat celou řadu předpokladů, pro poskytnutí dobré péče, tři nejpodstatnější jsou tyto:

- 1) moci pečovat – disponovat podmínkami, které rodině dovolí péči seniorovi poskytnout, jako např.: podmínky fyzické, psychické, časové nebo finanční
- 2) chtít pečovat – jako bod, ve kterém se jedná o vůli, chtít, snažit se
- 3) umět pečovat – vědět a znát (Klevetová, Dlabalová, 2008).

Důležité jsou možnosti, vůle, motivace a snaha rodiny pomoc poskytnout (Klevetová, Dlabalová, 2008, s. 85).

Neformální pečovatel musí být také seznámen se specifiky, které péči o seniora ovlivňují, a to: jeho zdravotní stav, mobilita, psychický stav, finanční situace, potřeby jedince, včetně jeho životního "příběhu" (Mlýnková, 2011).

Klímová Chaloupková (2013) zmiňuje ve své publikaci výzkum z 2012 "Zdraví a rodina", kde se ukazuje, že 18 % mužů a 28 % žen poskytují pravidelnou péči starším a nemohoucím či nemocným členům v rodině, dále se ukazuje, že většina pečujících jsou osoby produktivního věku a stále ekonomicky aktivními, potýkají se tedy s problémy, kdy musí tzv. skloubit péči o člena či členy rodiny a svoje zaměstnání, navazuje tak na tvrzení Kellera (2011) o náročnosti této pozice pro ženu - matku.

Je však třeba myslet nejen na to, co prožívá senior, ale i již zmíněný laický pečovatel, na kterého je vyvíjen tlak, potýká se nejen s fyzickou, ale i psychickou zátěží, je třeba podpora dalších členů rodiny, možnost spolupodílení se na péči, prostor pro odpočinek a relaxaci, toto vše je nesmírně důležité pro zachování psychické rovnováhy a načerpání nových sil (Holmerová, 2007).

Komplikace při péči o seniora nemusí být pouze takové, které předpokládáme, jako je zhoršení zdravotního stavu seniora, finance apod., jedná se totiž i o problémy, které mohou postihnout právě již zmíněného neformálního pečovatele (Jeřábek, et al., 2013). Při formální péči je pracovníkům k dispozici využití tzv. supervize (Venglářová, et al., 2013). Neformální pečovatel však tuto možnost využít nemůže, pro tento případ vznikly svépomocné skupiny, kde dochází mezi laickými pečovateli ke sdílení všeho, co pečování o člena rodiny přináší, získání informací a psychická podpora (Hejzlarová, 2011). Často s sebou totiž posílání neformální rodinné péče přináší pro osobu, která pečuje dopady v podobě ztráty volného času, omezení společenského života a kontaktu s okolím a v neposlední řadě psychické vyčerpání (Tomášková, 2015). Michalík (2010) uvádí, že vztahy nejsou narušené pouze s okolím, ale i uvnitř rodiny, jako první může nastat riziko mezi pečující osobou a seniorem a následně i ve zbytku rodiny.

Je tedy třeba myslet i na potřeby pečujících osob, jak uvádí Matoušek (2016), neuspokojení potřeb povede k deprivaci a následně ke strádání.

Úlohou společnosti je motivovat rodinu morálně, legislativně, ekonomicky a sociálně. Dalším úkolem společnosti je vytvoření dostatečného spektra i kapacity sociálních služeb, které by pomáhaly rodině tuto funkci plnit (Klevetová, Dlabalová, 2008, s. 82).

1.4 Mezigenerační solidarita

V této kapitole se budu zabývat pojmem a vysvětlením termínu mezigenerační solidarita, a to zejména v souvislosti při péči o seniora. Hlavním cílem této práce je zmapovat postoje studentů sociální práce k mezigeneračnímu rodinnému soužití. Je třeba vymezit pojem solidarita a mezigenerační solidarita při péči o seniora.

Pojem generace a jaká je její definice? *Seskupení příbuzných věkových skupin, které prošly socializačním procesem v podobných historických a kulturních podmínkách (Jandourek, 2007, s. 91).*

Mezigenerační solidaritu a mezigenerační učení lze také chápat jako snahu realizovat společné aktivity, setkávání a spolupráci různých věkových skupin (Holczerová, Dvořáčková, 2013, s. 72).

Solidarita je, jak uvádí Jeřábek (2013), utvářena na základě určitých sdílených norem, podobnosti a souhlasu, vzájemně opěťovaných citů a z toho vyplývající společné jednání. Jedna z prvních teorií mezigenerační solidarity byla založena na principu "dej a ber," další stavěla na základech "splatit péči za dětství," nebo také na principech, kde základem jsou silné emociální vazby v rodině, láska a také oddanost (Havlíková, 2012).

Pomoc starému člověku v rodině je založena na poutu solidarity nebo jinak řečeno, vyžaduje značnou míru sociální soudržnosti rodiny, která pomoc poskytuje (Jeřábek, et al., 2005. s. 7).

Solidarita probíhající uvnitř rodin, tedy tzv. mezigenerační rodinná solidarita je založena na svobodné vůli všech členů, avšak je často doprovázena velmi silnými pocity povinnosti k péči o stárnoucí členy rodiny (TerMeulen, Wright, 2012). Přes to, jak se struktura rodin mění, stále zůstává základní společenskou jednotkou a poskytuje členům rodiny péči, podporu i ochranu (Palmer a Palmer, 2013).

Solidarita může být takto definována jako výraz lidského porozumění a také pospolitosti, vzájemné soudržnosti a v neposlední řadě i odpovědnosti (Krebs, et al., 2015). Keller (2006) uvádí, že určitá míra solidarity je nutná pro fungování společnosti. Rodinná solidarita nelze omezit pouze na manželský pár a jejich nedospělé děti, se

změnou rodinných forem zahrnují i širší rodinu, další generace i širší příbuzenstvo (Petrová Kafková, 2010).

Pomoc dětí stárnoucí generaci je v české populaci běžná, dle aktuálních potřeb seniora se proměňuje a stává se intenzivnější, potřeba péče o stárnoucí rodiče zvyšuje frekvenci kontaktu a následně mění jeho povahu (Petrová Kafková, 2010). Dle Klevetové a Dlabalové (2008) však v současné době mezigeneračního soužití a také společného sdílení rodinných vazeb ubývá. Autorky Klevetová a Dlabalová (2008) za touto situací vidí citové oslabení mezi generacemi uvnitř rodiny v souvislosti se zhoršenou kvalitou komunikace, jako důvod udávají mimo jiné i vzhledem k technickému rozmachu nemožnost využití seniorových zkušeností, přesto je cesta, kdy se senioři s mladými generacemi mohou navzájem obohacovat, v praxi to může vypadat následujícím způsobem: vnuk naučí prarodiče používat mobilní telefon, prarodiče naučí vnuka lásce k přírodě.

Je tedy nutné zachovat existenci rodiny k zajištění existence mezigenerační rodinné solidarity, k zajištění péče o staré členy, k zajištění péče v rodině (Jeřábek, 2013). V souvislosti s rostoucím počtem osob v seniorském věku se zvyšuje poptávka na jejich zabezpečení, z důvodu postupně a s věkem souvisejícím omezením soběstačnosti se senioři často stávají trvale závislí na druhé osobě a nejen zkušenosti ze zahraničí, ale i domácí praxe poukazují na fakt, že samotná formální péče tuto poptávku nepokryje, důležitá je tedy spoluúčast zmíněných neformálních pečovatелů (Kubalčíková, 2012).

Jeřábek (2013) uvádí, že systém sociální péče doplňuje rodinu v péči o seniora, jsou ale případy, kdy ji plně nahradí. Dále autor uvádí, že institucionální péče je obvykle finančně nákladnější než-li péče "rodinná" a v důsledku demografického vývoje (viz. demografická křivka s.14) je pro stát "výhodnější" podporovat návrat péče o seniory do rodin, zároveň však dodává, že i v případě, kdy pečuje rodina je třeba podpůrných služeb včetně finanční podpory a kurzů pro pečovatele. Kubalčíková (2012) udává, že nejefektivnější model péče je ten, kdy se oba typy péče, tedy jak péče formální tak i neformální, doplňují, zároveň však dodává, že provázání obou těchto typů péče se v České republice teprve institucionalizuje.

Často se objevuje soužití v rodinách, kdy mladí senioři poskytují pomoc nejen svým rodičům, ale zároveň poskytují péči stále svým dětem, tento fenomén nazývá Čevela et al. (2012) jako sendvičový fenomén. Bertini (2013) uvádí, že tato sendvičová rodina, kdy se pečující ocitají mezi svými nezaopatřenými dětmi a svými rodiči, vzniká velmi často.

Hrozenská a Dvořáčková (2013) uvádějí, že rodina a rodinné prostředí dokáže velice pozitivně přispívat k tomu, aby se senior lépe vyrovnal se změnami, které stáří přineslo. Tato péče totiž probíhá v prostředí, které senior velmi dobře zná a může se cítit bezpečně (Truhlářová, et al., 2015).

Na druhou stranu je také třeba zmínit, že takové soužití může vyvolávat i stres, který může zapříčinit některé somatické problémy (Novák, 2013).

1.5 Studenti sociální práce

V kapitole nazvané studenti sociální práce se budu zabývat tím, jaké vlastnosti, schopnosti a především předpoklady by měl mít student sociální práce a co je to samotná sociální práce, co tedy znamená studentovo budoucí povolání - poslání.

Sociální práce od svých počátků až dosud prochází mnohými proměnami, ve kterých se odráží stav společnosti a problémy dané doby, na které je třeba pružně reagovat, tím pádem se mění požadavky na kompetentnost jejich vykonavatelů (Elichová, 2017, s. 97).

Cílem sociální práce je reflexe, zmírňování a řešení sociálních problémů, měla by jednotlivcům a sociálním systémům pomáhat zlepšit jejich fungování a chránit potřebné a slabé (Gulová, 2011). Vykonavatelem sociální práce je sociální pracovník, ten je vybaven znalostmi a dovednostmi svého oboru, takový pracovník má být odborníkem, kterým má za úkol pomáhat, podporovat, motivovat, vést, učit, přispívat, organizovat atd., jsou to vysoké nároky na jeho osobnost (Elichová, 2017). Sociální práce zažívá v dnešní době velký rozvoj, lze říci, že stále narůstají nové sociální problémy, které nejsou schopni jedinci (skupiny) řešit sami, objevují se nové sociální patologie, řada ústavních zařízení mají naplněnou kapacitu, jedinci i rodiny disponují vlastní sítí, bohužel velice slabou, projevuje se neochotou v potřebných chvílích a je třeba, aby ji zastoupil stát (Gulová, 2011).

Sociální práce vychází z altruismu, její podstatou bylo pomáhat a angažovat se pro potřebné (Gulová, 2011, s. 14.)

Samotným sociálním pracovníkem se stává osoba, které se rozhodla věnovat tomuto oboru a disponuje potřebným vzděláním, jejím úkolem je především pomáhat, a to nejen jedincům, ale i rodinám, skupinám i komunitám k dosažení či navrácení sociálního uplatnění (Matoušek, 2016).

Student sociální práce nemá být vybaven jen teoretickými znalostmi, ale také znalostmi praktickými a jejich cílem je rozvíjet své kompetence, je třeba, aby byl schopen šetrně nakládat s city druhých lidí, tedy musí být vybaven dvěma dovednostmi, a to empatií a sebeovládáním (Elichová, 2017). *Otázkou je, do jaké míry vzdělavatelé řeší osobnostní předpoklady studentů - budoucích sociálních pracovníků - a pracují na jejich rozvoji*

(Elichová, 2017, s. 98). Dále autorka uvádí, že na mnoha školách z tohoto důvodu stále probíhá i ústní kolo při přijímacích pohovorech.

Dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, jsou předpoklady pro výkon sociální práce svéprávnost, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odborná způsobilost dle zákona 108/2006 Sb. O sociální službách.

Matoušek (2016) uvádí, že sociální pracovník má disponovat i vlastnostmi následujícími: fyzická zdatnost, inteligence, přitažlivost, důvěryhodnost, velmi dobré komunikační dovednosti, empatie a také emoční inteligence.

Jelikož jediným nástrojem sociálního pracovníka je jeho osobnost, měl by být na tuto skutečnost velmi citlivý (Elichová, 2017, s. 103).

Zralá osobnost je schopná se jasně projevat vůči druhým, vnímat správně to, co je okolo ní, přistupovat k lidem a situacím objektivně, přijímat odpovědnost za svoje chování, jednat otevřeně, nepřesouvat svou odpovědnost na druhé a také chovat se k jinému člověku jako k někomu jedinečnému (Langmeier, Balcar, Špitz, 2010).

Základní role, kterým se musí student sociální práce naučit, jelikož jsou to role, které jako sociální pracovník bude neustále využívat jsou: pečovatel, poskytovatel služeb, zprostředkovatel služeb, cvičitel sociální adaptace, poradce nebo terapeut, manažer sociální náplně, personální manažer, administrátor a také činitel sociálních změn (Mühlpachr, 2004). Fraher et al. (2018) identifikovali ve své studii funkce, které sociální pracovník vykonává při práci v multidisciplinárním týmu a jaké k tomu musí mít dovednosti, zmiňuje další činnosti, které vedle výše zmíněných rolí sociální pracovník vykonává, a to takové, které se velmi často překrývají s rolemi zdravotnickými, ať při práci s dokumentací, hodnocení životních dovedností atd., které jsou velice důležité pro práci v integrované péči.

Další vzdělávání ukládá sociálním pracovníkům zákon, a to Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, jedná se o povinnost se nadále vzdělávat, obnovovat a doplňovat si svou kvalifikaci, zákon hovoří o účasti na odborných stážích, školicích akcích a konferencích, jedná se tedy o tzv. celoživotní vzdělávání pracovníků.

Navrátilová (2013) uvádí, že právě vzdělání budoucích sociálních pracovníků má velice zásadní vliv na to, jaké postavení sociální práce ve společnosti zaujme.

2 Cíl práce a výzkumné otázky

2.1 Cíl práce

Cílem této diplomové práce je zmapovat postoje studentů sociální práce k mezigeneračnímu rodinnému soužití.

2.2 Hlavní výzkumná otázka

S ohledem na hlavní cíl této diplomové práce byla stanovena hlavní výzkumná otázka následovně: "Jak vnímají studenti sociální práce mezigenerační soužití v jedné domácnosti?"

2.3 Dílčí výzkumné otázky

- 1) Jak vypadá respekt a vzájemná úcta mezi studenty sociální práce (mladými lidmi) a seniory?
- 2) Jak vidí studenti sociální práce péči o členy rodiny v seniorském věku?
- 3) Jaké přináší takové soužití výhody a omezení?
- 4) Jak vnímají studenti sociální práce využití sociálních služeb pro seniory a co preferují?

3 Operacionalizace pojmů

- Dlouhověkost:** *Za dlouhověkost (longevity) se obvykle považuje věk 90 a více let (Čevela, Čeledová, Kalvach, 2016, s. 16). Dispozice bývá genetický podmíněná, takže existují dlouhověké rody (Čevela, Čeledová, Kalvach, 2016, s. 16).*
- Sociální služba:** *Sociální službou se rozumí činnost nebo soubor činností podle tohoto zákona zajišťující pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení (zákon č.108/2006 Sb. o Sociálních službách, s. 1).*
- Sociální věk:** *Sociální věk je dán sociálními zkušenostmi, sociálním statutem, a jak se stále více ukazuje, též generační příslušností (Čevela, Čeledová, Kalvach, 2016, s. 14).*
- Solidarita:** *Solidarita pochází z latiny, kde solidare znamená posílit, zpevnit, soustředit (Tomeš, 2018, s. 25). Solidarita je v podstatě nástroj k zajištění volnosti a rovnosti mezi všemi občany určitého společenství se stejnými zájmy, bez ohledu na jejich přirozené biologické (fyzické a psychické) odlišnosti (Tomeš, 2018, s. 26)*
- Populace:** *Populace, obyvatelstvo, geneticky a ekologicky vymezený soubor jedinců stejného biologického druhu žijící ve společném prostředí (SCS.ABZ.CZ, © 2018).*

4 Metodika

Výzkum byl proveden metodou dotazování, technikou polostrukturovaného rozhovoru.

Pro výzkum Mezigenerační rodinné solidarity očima studentů sociální práce byla zvolena metoda kvalitativního přístupu. *Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění, založen na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách* (Hendl, 2016, s. 50).

Miovský (2006, s. 18) uvádí, že *kvalitativní přístup je v psychologických vědách přístupem využívajícím principů jedinečnosti a neopakovatelnosti, kontextuálnosti, procesuálnosti a dynamiky a v jeho rámci pracujeme s reflexivní povahou jakéhokoli psychologického zkoumání.*

4.1 Popis výzkumného nástroje

Polostrukturovaný rozhovor vyžaduje technickou přípravu, kdy si vytváříme schéma, které je pro nás závazné (Miovský, 2006). Jedná se tedy o předem připravená témata a otázky vycházející ze stanovené hlavní výzkumné otázky (Švaříček, et al., 2007). Polostrukturovaný rozhovor se nejčastěji podobá metodě interview (Miovský, 2006). Výhodou toho typu dotazování je, že tazateli zůstává volnost v přizpůsobování otázek dle aktuální situace (Hendl, 2016).

Pro techniku polostrukturovaného rozhovoru byly předem vytvořeny 4 dílčí výzkumné otázky, které zahrnovaly konkrétní otázky. Rozhovory probíhaly v domácnostech studentů (informanti), či na veřejném místě, studenti si stanovili jim vyhovující čas, kdy byl výzkum proveden. Byli seznámeni s tématem výzkumu, přibližnou délkou rozhovoru. Autorka informanty ujistila, že rozhovor je anonymní a všichni podepsali předložený informovaný souhlas (příloha č.1). Celkem bylo ochotno se výzkumu účastnit 5 informantů a délka rozhovoru trvala přibližně 30 minut.

4.2 Popis výzkumného souboru

Výběr výzkumného souboru byl zvolen záměrný kvótní.

Záměrný výběr je takový, kdy vyhledáme dané účastníky, dle specifických vlastností (Miovský, 2006).

V tomto případě se jednalo o studenty sociální práce, kteří žijí či žili se seniorem vyžadující soustavou péči v jedné domácnosti, a ti tvořili základní soubor.

Kvóty zvoleného výzkumného nástroje byly:

- 1) ochota spolupracovat
- 2) student Jihočeské Univerzity v Českých Budějovicích
- 3) student oboru sociální práce, student 2. ročníku magisterského studia
- 4) student žije, či žil se seniorem v jedné domácnosti

Tyto kvóty byli zvoleny z několika důvodů, a těmi byla délka praxe, získané povědomí a informace vyplývající ze studia sociální práce. Celkem se účastnilo pět studentů sociální práce. Jednalo se o průřezový vzorek studentů, kteří již mají zkušenost v oboru, praxi, splňovali kritéria a byly ochotni se výzkumu účastnit. Rozhovor s každým trval přibližně 30 minut.

4.3 Způsob analýzy dat

Pro analýzu dat byla vybrána metoda: vytváření trsů. Miovský (2006) uvádí, že tato metoda slouží k tomu, abychom seskupili výroky do skupin, a ty by měly vznikat na základě vzájemné podobnosti.

Všechny rozhovory byly nahrávány na mobilní zařízení a následně doslovně přepsány. Poté byla provedena analýza dat, kdy byly již přepsané rozhovory kódovány. Kódy byly následně rozděleny do kategorií. Obecné kategorie byly slovně popsány a následně graficky znázorněny myšlenkovými mapami, které byly vytvořeny v programu nazvaném Free Mind, toto znázornění bylo přiloženo ke každému výsledku dílčí otázky. Nahrávky byly použity pouze pro účely této diplomové práce.

Výzkumná data byla shrnuta dle dílčích výzkumných otázek, které sloužily k zodpovězení hlavní výzkumné otázky této diplomové práce.

4.4 Předvýzkum

Předvýzkum byl proveden před samotným výzkumem, a to z důvodu ověření srozumitelnosti otázek a časové náročnosti. Pro realizaci předvýzkumu byla oslovena informantka, která splňovala kritéria a byla ochotná se této spolupráce účastnit.

Z důvodu nesrozumitelnosti byly některé otázky upraveny. Rozhovor trval asi 30 minut.

4.5 Časový harmonogram

Pro včasné zpracování a následné vyhodnocení výsledků dané diplomové práce byl zvolen časový harmonogram. První fáze, která byla zaměřena na rešerši literatury, se zaměřením nejen na mezigenerační solidaritu, ale také na vybraná vývojová stádia života člověka. Dále byly prostudovány odborné zdroje a informace týkající se sociálních služeb určené pro seniory a zejména služeb, které mohou využívat ambulantní a terénní formou. A na základě získaných informací byla sepsána teoretická část diplomové práce a následně zvolena výzkumná strategie a technika sběru dat. V další fázi byl proveden předvýzkum, samotný výzkum a nakonec zpracovány výsledky již zmíněného výzkumu. V poslední fázi, byla také provedena diskuze a sepsán závěr diplomové práce. Pro lepší přehlednost je časový harmonogram uveden v tabulce (viz. tabulka č. 2)

Tabulka č. 2 - Časový harmonogram

Fáze	Činnost	Časový úsek
1. Fáze	Rešerše literatury, sepsání teoretické části	Říjen 2018 - Únor 2018
2. Fáze	Provedení výzkumu a zpracování informací	Leden - Únor 2020
3. Fáze	Výzkumná strategie, sběr dat a jejich analýza	Únor - Březen 2020
4. Fáze	Interpretace výsledků a sepsání závěru práce	Březen - Květen 2020

Zdroj: Vlastní výzkum

4.6 Etické aspekty výzkumu

Dle Miovského (2006) je obecným pravidlem pro výzkum, že jeho účastníci mohou být pouze osoby, které udělily informovaný souhlas. Hendl (2016) ve své publikaci poukazuje na to, že ve společensko-vědním výzkumu mají etické otázky své důležité místo.

Připraven byl jeden typ informovaného souhlasu, informanti byli s výzkumem obeznámeni a svým podpisem udělili souhlas k nahrávání rozhovoru a následnou prezentací výsledků v této diplomové práci. Informanti byli obeznámeni s faktem, že zůstane zachována jejich anonymita a nikde nebudou uvedena jejich jména. V přehledu jsou uvedeny jejich identifikační údaje, které jsou však následně ve výsledcích zcela anonymizovány.

5 Výsledky

V této výzkumné části diplomové práce jsou vyhodnocena data kvalitativního výzkumu, která byla získána prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru se studenty sociální práce.

Pro zpracování výsledků této práce byla zvolena metoda trsů. Získaná data z rozhovorů byla nejprve přepsána a následně redukována neboli kódována do jednotlivých skupin, a to na základě jejich podobnosti. V průběhu sběru dat byl brán ohled na dílčí otázky ve vztahu k hlavní výzkumné otázce. Otázky do rozhovoru byly navrženy tak, aby zodpovídaly jednotlivé dílčí výzkumné otázky.

Výsledky jsou uvedeny v jednotlivých podkapitolách.

Přímé citace jsou ponechány autentické bez jazykové korekce. V tabulce č. 3 jsou uvedeny základní informace o informantech, kteří se tohoto výzkumu účastnili.

Pro tuto práci byly stanoveny čtyři dílčí otázky.

5.1 Identifikační údaje informantů

Každý rozhovor začínal identifikačními otázkami, kde se zjišťoval věk informantů, jak dlouhá je doba soužití se seniorem v jedné domácnosti. Tyto otázky byly pouze informativní.

Tabulka č. 3 - Základní informace o informantech výzkumu

Informant	Pohlaví	věk	Doba soužití (roky)
Informant 1	Žena	25	7 let
Informant 2	Žena	49	0,5 roku
Informant 3	Žena	25	2 roky prababička cca 10 let prarodiče
Informant 4	Žena	25	Celý život
Informant 5	Žena	26	Celý život

Zdroj: Vlastní výzkum

5.2 Výsledky dílčí výzkumné otázky č. 1

První dílčí výzkumná otázka zněla:

Jak vypadá respekt a vzájemná úcta mezi studenty sociální práce (mladými lidmi) a seniory?

Pro zodpovězení dílčí výzkumné otázky č. 1 bylo použito v rozhovoru celkem pět podotázek, které se zaměřovaly na to, co si studenti vybaví pod pojmem stáří či senior, jak dle nich vypadá projev respektu k seniorovi, konkrétně tedy k členu své rodiny, který se právě v seniorském věku nachází a stejně tak, jak vypadá projev respektu seniora mířící k nim. Další a poslední otázka se zaměřovala na konflikt, a to konkrétně zdali se studenti dostali přímo do konfliktu se seniorem, tedy jak již bylo zmíněno členem vlastní domácnosti v seniorském věku.

Z výzkumu vyplynulo, že dotazovaní studenti sociální práce si pod pojmem senior a stáří vybaví konkrétní "babičku či dědečka", ať už svého vlastního či nějakého jiného seniora, ale jako aktivního seniora. Senior, který peče, vaří, vydává se na vycházky, pracuje na své zahrádce a seniorského věku si užívá. *Můj děda, vybaví se mi můj děda!* (I1)

Mně se vybaví hned bábi s dědou, i jak se o nich bavíme. Jako aktivní stáří, co všechno by mohli dělat, jak se starali o zvířata a chodili na procházky a bábi, jak pekla buchty, spíš jako aktivní stáří. Takovej aktivní senior. (I4)

Další myšlenka, kterou se studenti sociální práce (informanti) vydávali, je ta, že stáří je naše budoucnost, kterou nesmíme opomíjet. *Co se mi vybaví jako první věc...no, že nás to čeká všechny. Že za chvíli na tom místě, můžeš být ty sama.* (I2)

Jako projev respektu, směřující od studentů sociální práce ke starším členům rodiny vnímali informanti slušnost, úctu a přijetí. Přijetí jejich subjektivních pocitů, přijetí jejich osobnosti, vnímání. *Tak je to hlavně o tom, že respektuješ, nebo prostě bereš na vědomí při tom, při té péči ten subjektivní pocit, je to člověk, kterej přijde do nějakýho prostředí jako cizího, je to pro něj všechno nový....*(I2).

Tak asi toho druhýho člověka přijímat, takovýho, jakej je, nehněvat se na něho. Mít ho rád (I4).

Pro mě je projev respektu uznání (I3).

Výsledkem je tedy několik typů projevu respektu směřován ke starším členům rodiny, domácnosti. Studenti sociální práce (informanti) vyjadřovali empatii a pochopení.

Naopak respekt ze strany seniora byl studenty vyjádřen téměř jednotně. Za respekt projevený seniorem je vnímán respekt k tomu, jak žijí, resp.: "co přinesl čas," nezasahování do jejich životů a do chodu domácnosti ve smyslu požadavků na změnu za cílem řízení domácnosti, či požadavků na průběh denního stereotypu, dle představ seniora. Stejně tak jednotně měli studenti potřebu sdělit, že starší člen rodiny, se kterým žijí je miluje / miloval, chová či choval k nim opravdu vřelé city, byla zde láska, pochopení i podpora. *...takhle, když to zase porovnáám s tím dědou, tak je to, děda nás*

měl všechny hrozně rád a bral to jakože byl rád, že nás má, vždycky nás hlídával, vždycky nám všechno podstrojoval, aby jsme se měli jako líp.... (I1).

Co mě napadá jako v první řadě, tak že je to nějaký respekt vůči mládí... (I4).

...prostě ona..respektovala ona všechno tak jak je, jak je zvyklá i jako z domova, nějak se nám do toho nevměšovala, jako řekla svůj názor, když se jí něco nelíbilo, ale to bylo všechno, nikdy nám nic nevyčítala, prostě, že by: "Neee takhle to bude a bude to tak jak chci já," takovýhle direkty tady prostě jako nefungovaly (I2).

Dále můžeme za projev respektu uvést i projevené city směřující od seniora, pochvalu i uznání, za pomoc a podporu, která jim byla a je poskytnuta v jejich tíživé situaci: *...ze strany prababičky pro mě byla pochvala a uznání, že se jí věnuji, že i v takto těžký situaci jsem tam byla a neutekla jako jiní příbuzní...(I3).*

Za projevy respektu mířící ze strany seniora je tedy informanty jednotně považován respekt stylu života, mládí a uznání.

V obecném pohledu na situaci respektu se studenti sociální práce (informanti) shodují, že existuje významná mezigenerační propast. Dvě skupiny. Jedna skupina milující a oddaná rodině, která ví, že o své členy bude pečovat, či péči přijme, jako přirozenou součást aniž by se na ni dopředu připravovali a přemýšleli o ní. A skupina druhá. Skupina, která pečovat o stárnoucí rodiče a prarodiče nechce a nebude. Tento názor má již vžitý a nezmění ho, často již přebrán rodinnou výchovou.

...tak jedna skupina, jim to přijde hrozně jako na obtíž, už přemýšlí, do jakého domova je daj, myslím, že to maj hodně odkoukaný od svejch rodičů... (I4)

...tak si myslím, že lidi okolo mě, v mém věku, mí blízký, tak jsou takový, že k nim máme respekt, ale jako už jsem se setkala právě s tou opačnou variantou, že je neřeší, že jsou na ně právě hnusný, že už je ani nerespektují, že jsou prostě, jako když jim jsou na obtíž,... role těch seniorů, v domácnosti, v té rodině už není taková jako bývala oproti dřívějšímu, dřív se to bralo jakože nejstarší člověk, tak jakože nejmoudřejší, hlava rodiny a tak, tak si myslím, že teď už to prostě není, že už se právě spíš sklouzává k tomu, pohledu, že jsou trošku na obtíž (I1)

Z výzkumu vyplynulo, že tuto situaci informanti přisuzují době, ve které žijeme, poukazují na to, že dnes se již nesetkáváme s takovou pospolitostí v rodinách, která je typická pro doby minulé: *Přijde mi, že už to není jako dřív, když se děcka těšily, že budou u babičky s dědou a budou se jen válet a nic nedělat, za mě je to spíš nucený vůbec jet k té babičce, ale nějak nechápu proč...mladí lidi totiž v dnešní době nějak ztrácejí úctu, úctu a pokoru (I3).*

Na otázku konfliktu odpovídali studenti dvěma způsoby. Z výzkumu tedy vyplynulo, že ke konfliktům mezi studenty sociální práce a seniory ve společné domácnosti téměř nedochází nebo se jedná o malichernosti, které studenti nepokládají za situaci, kterou by chtěli nazývat konfliktem. Studenti hovořili o nedorozumění, které okamžitě řešili. V domácnostech panuje většinou příjemná atmosféra, v případě, že tomu tak není, je v jejich zájmu situaci rozklíčovat a vyřešit. Za strůjce neshod považují věk, případné onemocnění seniora a jejich jednání se tedy snaží přizpůsobit okolnostem. Není tedy pravdou, že k neshodám nedochází, jsou to ale neshody, které studenti vnímají jako banální i tak se je snaží okamžitě vyřešit, aby nedocházelo ke vzniku špatných vztahů uvnitř rodiny, které by dále vedly ke komplikovanému soužití a psychickým problémům, které z těchto situací mohou pramenit.

No ty jo, asi jo, ale nebylo to nic vážného, děda byl hrozně tichej a trpělivej, fakt to byly malichernosti (I4).

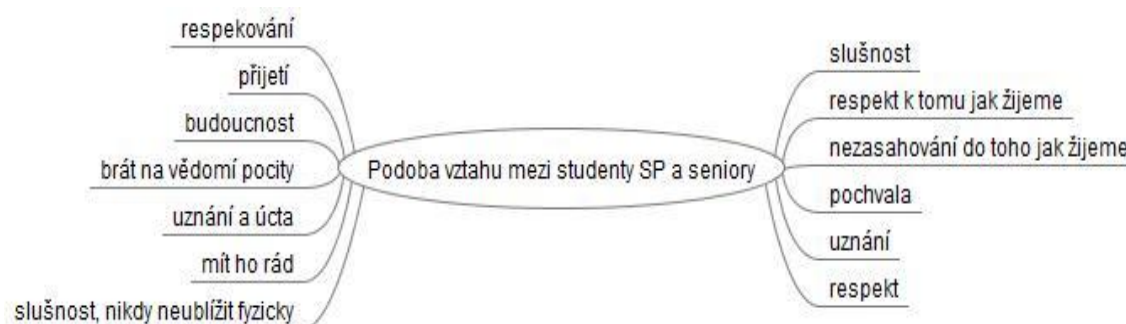
Dostala a docela dost často, ale vždycky jsem se snažila, protože byl děda nemocnej a protože jsem se bála, že když se s ním pohádám a odejdu, tak že to může bejt naposled co jsem ho viděla, tak jsem se většinou snažila, nebo co nejvíc jsem se snažila, aby když se jako pohádáme, tak si to jako ještě v té chvíli si vyříkat a tak, proč jsme se pohádali, co nás naštválo a tak, prostě jsme se to snažili vyřešit hnedka při tom naštvání (I1).

Naštěstí ne, my spolu vždycky vycházeli velice dobře, snažili jsme se všechno řešit... (I3).

Shrnutí dílčí výzkumné otázky č. 1

Z výzkumu vyplynulo, že otázka mířící na respekt mezi studenty sociální práce a seniory žijící v jedné domácnosti vyvolala podobné úvahy a odpovědi. Studenti si pod pojmem stáří vybavují stáří aktivní. Zmiňují odpočinek a aktivity, které jsou typické pro

seniorský věk v případě, že senior disponuje dobrým zdravotním stavem. Jako respekt, který projevují oni, studenti sociální práce svým stárnoucími členům rodiny vidí úctu, slušné chování a v první řadě přijetí. Stejně tak se dá přijetím nazvat projev respektu, kterým se dostává ze strany seniorů právě studentům. Studenti vnímají jako stěžejní projev právě nezasahování do jejich životů v tom smyslu, že každý člen bere na vědomí způsob a styl života toho druhého, chtějí žít spolu a vedle sebe, ne upravovat návyky toho druhého. Studenti ale vnímají společnost jako velice rozdělenou. Řada mladých lidí o členy rodiny pečovat nechce, nepřejí si ani sdílet společnou domácnost. Neexistují tam právě takové pevné rodinné vztahy, o které usilují studenti sociální práce (informanti) spolupracující na tomto výzkumu, ve svých rodinách. V závěru první části rozhovoru vyplynulo, že i tak dochází v rodinách, konkrétně mezi studenty sociální práce (informanty) a seniory k neshodám. Ty ale nejsou závažného charakteru, který by poškodil jejich vztahy. Studenti vyjadřovali potřebu všechny neshody okamžitě řešit. Lze tedy říci, že respekt mezi mláďím a stářím v rodinách studentů sociální práce je znatelný, členové těchto rodin si váží jeden druhého. Projevují si lásku a přijetí všech členů a vnímání jeho pocitů. Projevují ho přáním zůstat spolu, žít jako rodina. Podobu vztahu mezi studenty sociální práce a seniory zachycuje myšlenková mapa (obr. 3).

Obr. 3 - Podoba vztahu mezi studenty SP a seniory

Zdroj: vlastní výzkum

Ze získaných informací z výzkumu vyplynuly pro 1. dílčí výzkumnou otázku tyto trsy:

- představa aktivního seniora
- slušnost
- úcta

- uznání
- přijetí
- nezasahování do stylu života
- pochvala
- mezigenerační propast
- respekt
- ignorace
- bez konfliktů
- konflikty - malichernosti

5.3 Výsledky dílčí výzkumné otázky č. 2

Druhá dílčí výzkumná otázka se zaměřovala na to:

„Jak vidí studenti sociální práce péči o členy rodiny v seniorském věku?“.

Tato dílčí výzkumná otázka zahrnovala čtyři podotázky. První byla směřována na pohled do budoucna, konkrétně na to, jak studenti vidí péči o své blízké v budoucnu, například o své rodiče v seniorském věku. Následně byl rozhovor směřován na to, jakým způsobem ovlivnilo studium sociální práce pohled na péči o rodinu. Poslední dvě otázky byly zaměřeny na překážky, které v péči mohou nastat a zdali se na ně studenti připravují a jakým způsobem řeší soužití v jedné domácnosti ve smyslu bytového uspořádání.

Všichni dotazovaní studenti žijí v jedné domácnosti nejen s rodiči, ale i dalšími členy, prarodiče, strýc, partner, kteří zastávají třetí generaci a tím jsou zahrnuti mezi rodiny, kde můžeme zkoumat mezigenerační soužití. Z výzkumu vyplynulo, že všichni studenti si přejí i nadále pečovat o své blízké v rodinném kruhu, a to konkrétně i o své rodiče ve chvíli kdy budou péči další osoby vyžadovat. Studenti zmiňují fakt, že si přejí pečovat sami či s pomocí dalších členů, a to konkrétně sourozenců.

Jako vůbec jsem neuvažovala o tom, že by byla v domově pro seniory, to vím, že by to pro ni nebylo, že potřebuje svojí zahrádku, mít svůj klid (I4).

Vždycky bych chtěla, protože mám jako dvě ségry, tak bych chtěla, abychom se vždycky nějak domluvily, kdyby naši potřebovali, aby jsme se o ně nějak prostřídaly a postaraly, aby prostě nemuseli jít do toho domova (I1).

Ale určitě, dokud to bude možné, si přeji o ně pečovat doma. I kdybych se měla vzdát snad čehokoliv (I3).

Z výzkumu tedy vyplynulo, že všichni studenti si přejí pečovat v rodinném kruhu, případně s pomocí dalších členů rodiny a až v případě, kdyby tzv. domácí péče nebyla možná, obrátili by se s žádostí o pomoc na některou sociální službu určenou seniorům. A to vzestupným směrem, od terénních služeb až po pobytové služby pro seniory.

Každopádně my jsme připravený na to, že my se o ně postaráme a pomůžeme, tak jako oni pomáhali nám... (I2).

Na otázku jakým způsobem studium sociální práce ovlivnilo studentův pohled na péči o rodinu, studenti (informanti) odpovídali opět téměř jednotně. Výsledkem bylo, že studium sociální práce jejich pohled neovlivnilo, pečovat si přejí stejně tak, jak byli rozhodnutí před studiem. *Věděla jsem o čem studium je, proto jsem si ho vybrala..., ale stojím si za tím, že každý z nás by se měl, alespoň do určité fáze o ty své rodiče postarat, protože jen přeci díky nim tady jsme... (I3).*

Co ale zmiňují jako klady a přínosy pro soužití a péči o členy své rodiny je tzv. všeobecný rozhled, který díky studiu získali. Konkrétně se jedná o rozhled po sociálních službách, jejich fungování, zaměření a možnosti jejich využití. Dále studenti hovoří o přístupu k členům rodiny, a to ve smyslu „naučili jsme se naslouchat.“ *...spíš se naučit jakoby naslouchat, víc poslouchat co mi chtějí říct a sdělit. Snažit se to jako vidět jejich očima (I4).* Jedna informatika hovořila o ovlivnění v přístupu k odpovědnosti: *...změní to pohled určitě každého, přistupuješ k tomu tak jako zodpovědnějc... (I2).*

Z výzkumu tedy vyplynulo, že studium sociální práce neovlivnilo studenty (informanty) v rozhodnutí pečovat o své členy rodiny ve své domácnosti a v rodinném kruhu, ovlivnilo je ale množstvím informací, které získali, jako o cílové skupině, možnostech přístupu k ní, tak i v možnostech využití pomoci, tedy služeb určených této cílové skupině, resp. seniorům. Studenti tak mohou k péči přistupovat nejen jako člen domácnosti pečujících, ale i jako profesionál disponující informacemi a dovednostmi,

které mohou nejen samotnou péčí, ale i celkové soužití s dalšími generacemi pozitivně ovlivnit.

Jako překážky, které v péči o svou rodinu mohou nastat, zmiňovali studenti (informanti) dvě situace. Tou první je náročné zaměstnání, které by mohli v budoucnu vykonávat a s ním zároveň pečovat jak o své děti, tak právě i o členy rodiny, kteří by vyžadovali soustavnou péči. Jako druhá situace, kterou nazvali překážkou v péči je psychická zátěž.

No hele jako konkrétně třeba práce, protože ta rodina nějak potřebuje fungovat, chodit do práce a být zajištěná a jako já si myslím, že jako ta práce (I2).

Práce, kdyby byla jako hodně náročná, časově blbě zvladatelná, asi i hodně dětí... (I1).

...práce, do toho děti, do toho nemohoucí senior, je to hrozně náročné (I3).

Z výzkumu tedy vyplynulo, že informanti za překážku v péči považují nedostatek času spojen s náročným zaměstnáním a z toho vyplývající psychická zátěž. Studenti sociální práce (informanti) nezmiňovali žádné další faktory, které by znemožnily či byly překážkou v rodinné péči o seniora.

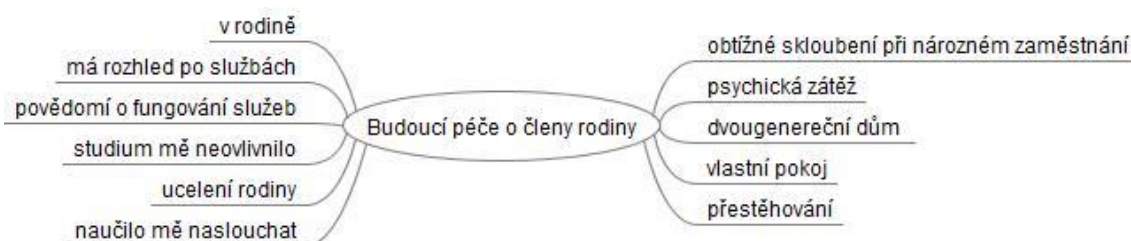
V závěru této dílčí otázky bylo zjišťováno, jakým způsobem mají studenti se svou rodinou uspořádané prostory, které sdílí. V případě, kdy došlo k sestěhování až ve chvíli, kdy to vyžadovala situace, byly bytové prostory řešeny vlastním pokojem a sdílením společných prostor jako je kuchyň a koupelna. Dále úpravou či doplněním kompenzačních pomůcek. V našem výzkumu se tedy jedná o rodinnou situaci 2 informantů. Ostatní informanti, kteří uváděli, že soužití má trvalý charakter bylo bytové upořádání řešeno jiným způsobem, a to jako dvougenerační dům, kde bylo zajištěno více soukromí či jako tzv. „vejminek“ jenž sloužil pro zachování soukromí podobně.

Hodně jsme vyklidili věci u stěn, aby se utvořil prostor pro lepší pohyb. Do koupelny jsme pořídili sedačku... (I3).

Shrnutí dílčí výzkumné otázky č. 2

Druhá dílčí výzkumná otázka zněla: Jak vidí studenti sociální péče, péči o členy rodiny v seniorském věku? Z výzkumu vyplynulo, že všichni dotazovaní chtějí pečovat v rodině. Opět všichni uvedli, že jako pomoc by rádi využili další členy rodiny, zde se

jedná konkrétně o sourozence. Využití sociální služeb vidí jako poslední možnost v případě, kdy nebude možná péče v rodinném kruhu. Jeden dotazovaný informant také ale uvedl, že péči v rodině si přeje za předpokladu, že s ní osoba, o kterou se v tomto případě bude jednat, bude souhlasit. Dále z výzkumu vyplynulo, že nikoho z dotazovaných informantů (studentů) neovlivnilo studium sociální práce v pohledu na péči o rodinu. Čtyři dotazovaní informanti ale uvedli, že díky studiu získali rozhled, který jim péči i soužití usnadní. Další klady přisuzované studiu sociální práce je umění komunikace, resp. naslouchání, které informanti získali. Dále téměř všichni dotazovaní uvedli, že jako překážku, která by mohla v péči o stárnoucí členy své rodiny nastat je náročné zaměstnání, které by museli zvládat společně s péčí o celou svou rodinu, všichni dotazovaní informanti jsou ženy, z toho důvodu uváděly, že skloubení náročné práce s péčí o jejich děti, domácnost, rodiče atd. Jako ideální bytové řešení pro soužití delšího či trvalého charakteru vyplynulo z výzkumu uspořádání jako tzv. dvojdoměk, či dvougenerační dům, který zajišťuje větší míru soukromí. Budoucí péči o členy rodiny zachycuje myšlenková mapa (obr. 4).

Obr. 4 - Budoucí péče o členy rodiny

Zdroj: vlastní výzkum

Ze získaných informací z výzkumu vyplynuly pro 2. dílčí výzkumnou otázku tyto trsy:

- péče v rodině
- rozhled po sociálních službách
- povědomí o fungování sociálních služeb
- žádné ovlivnění studiem
- náročné zaměstnání jako překážka
- celková zátěž

- vlastní zázemí - dvougenerační dům
- menší vlastní zázemí - pokoj

5.4 Výsledky dílčí výzkumné otázky č. 3

Třetí výzkumná otázka této diplomové práce zněla:

„Jaké přináší takové soužití výhody a omezení?“

Tato otázka zahrnovala čtyři podotázky, a těmi byly otázky zaměřující se na výhody soužití pro pečujícího a seniora a naopak, otázky zaměřující se na omezení, které soužití přináší pečující rodině a seniorovi. I v otázkách směřující k výhodám a omezení informanti odpovídali se značnou podobností, na téma omezení odpovídali téměř jednotně.

Z výzkumu vyplynulo, že za výhody soužití informanti považují celou škálu faktorů, zejména pak rodinou soudržnost: *...tak určitě výhody, že když jsou děti, tak můžou pohlídat děti, takový nějaký cvičení tolerance a kompromisů se učit...(11).*

Přineslo mi to pocit užitečnosti... Večerní povídání o jejím dětství jsou naprosto nezapomenutelné, vzpomínám na ně velice ráda (13). Dále je to pocit blízkosti a užitečnosti, finanční výpomoc a v neposlední řadě informanti udávali pocit, „že člověk není sám.“

Tak spoustu výhod, určitě finanční, navzájem jsme si vypomáhali, i pracovní, babička uvařila jídlo, my jí furt vyjídali a spoustu věcí, i nás toho hodně naučila, babička i děda. Vzájemná pomoc (14).

...no že prostě člověk není sám, z obou stran, já bych prostě nechtěla bejt v baráku sama, a to bych nechtěla, ani aby moje mamka byla v baráku sama, to si ji radši vezmu k sobě, kdyby jako..nebo bych se za ní přestěhovala, aby člověk nebyl sám, všichni pěkně pohromadě, utužení vztahů, taky to беру jako výhodu (11).

Dále z výzkumu vyplynulo, že za omezení, které pro rodinu a pečující osoby, informanti považují několik faktorů. Jsou jimi: kompromisy, narušené soukromí, obětování se, přerušování denního režimu a narušení stylu života.

Zavážeš se k tomu, že tomu člověku prostě posloužíš, tak se snažíš ten veškerý volný čas trávit s ním (I2).

... není úplně omezení, spíš je to obět' v tom, že člověk nemůže myslet jen sám na sebe... (I3).

... furt myslet na to, aby nebyl sám, aby ho někdo zkontroloval, aby mu někdo to jídlo dal... (I5).

Z výzkumu vyplynulo, že za výhody soužití vyplývající pro seniora, informanti považují opět několik faktorů, faktory, které soužití pozitivně ovlivňují. Informanti udávali jak psychickou, tak i fyzickou pomoc, pocity jistoty, menší finanční zátěž a v neposlední řadě všichni komunikační partneři zmiňovali a zdůrazňovali fakt, že senior není sám. Nežije opuštěný ve vlastní domácnosti, ale je v centru rodiny, kde se mu dostávají všechny zmíněné formy pomoci a podpory jako důsledek přirozeně dobře fungující rodiny.

V tom, že mu pomůžeme s praním, péčí o domácnost s nákupem, takže ta péče fyzická, tak ale i psychická pomoc, když byli smutní nebo se jim stejskalo, tak jsme je mohli jako utišit a podpořit a necejtili se sami (I4).

...právě to, že nebyl sám, byl furt s někým, on byl hodně společenskej a nedokážu si představit, že bysme ho zavřeli někam do domova... (I1).

Všichni dotazovaní informanti (5) uvedli, že vnímají jako omezení v soužití pro seniora ztrátu, či nedostatečné soukromí. Hovořili o pocitech dohledu a možného vnímání kontroly z jejich strany. ... *Právě, že je furt pod naším dohledem... (I5).*

Já si myslím, že jsme je dost štváli s úklidem, že jsme po nich chtěli, aby víc uklízeli. Tak to asi jako omezení (I4). V souvislosti s pocity kontroly hovořila jedna informantka, že to vnímá jako potlačení osobní vůle.

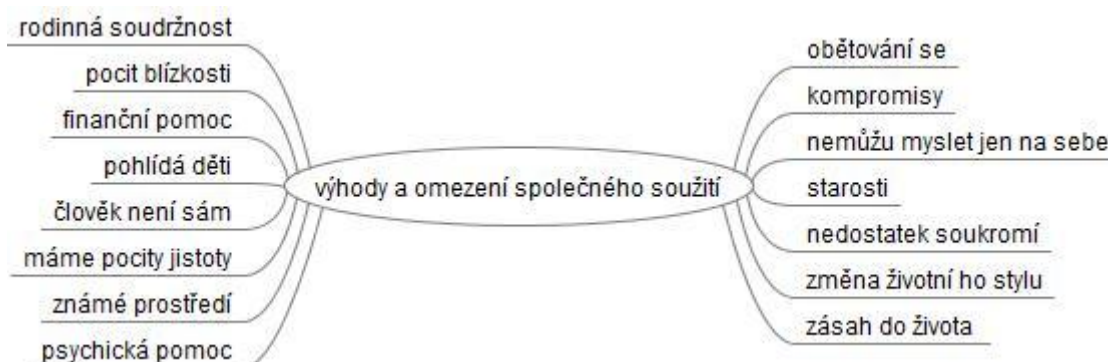
Jedna informantka dále doplnila, že vnímá jako omezení i pocity stísněnosti. *Stísněnost. My jsme si vzali prababičku k nám z baráku, kde předtím žila (I3).*

Z výzkumu jako omezující faktory soužití pro seniory vyplynula ztráta či omezené soukromí, pocity kontroly, potlačení osobní vůle, stísněnost a do značné míry nepohodlí

související s přestěhováním k rodině a opuštěním zázemí, kde člověk prožil velkou část života.

Shrnutí dílčí výzkumné otázky č. 3

Třetí dílčí výzkumná otázka byla zaměřena na výhody a omezení, které společné soužití přináší a tím ho i ovlivňuje. Z výzkumu vyplynulo, že za výhody vícegeneračního soužití informanti, v našem případě studenti sociální práce, považují několik faktorů, jednak fyzickou i psychickou pomoc, výpomoc v rámci rodiny (pohlídání dětí, naučení se něčemu, získání informací a rad) a pocity užitečnosti. Dále je to finanční výpomoc, rodinná soudržnost a pocity, které všechny členy ujišťují v tom, že nejsou sami, nejen v jedné domácnosti, ale i v životě. Jako omezení vyplývající pro všechny strany informanti udávali ztrátu či omezení vlastního soukromí. Dále hovořili ze strany seniorů o pocitech kontroly. Tyto pocity ale opět vyplývají ze zmíněného, negativně ovlivňující faktoru pro soužití, kterým je omezené soukromí. Jako omezení pro vlastní osobu informanti uváděli kompromisy, nedostatek soukromí, nucená změna rytmu jejich života a pocit sebeobětování se druhému a potlačení vlastních přání a do určité míry i potlačení vlastní svobody. Výzkum tedy ukázal, že informanti vnímají celou škálu výhod, které soužití přináší jim i seniorům, omezení které vzniká pro obě strany pramení v nedostatečném soukromí, které je mnohdy při soustavné péči nutností. Výhody a omezení společného soužití zachycuje myšlenková mapa (obr. 5).

Obr. 5 - Výhody a o mezení společného soužití

Zdroj: vlastní výzkum

Ze získaných informací z výzkumu vyplynuly pro 3. dílčí výzkumnou otázku tyto trsy:

- rodinná soudržnost
- pomoc v rodině
- blízkost
- finanční výpomoc
- nebýt osamocen
- pocity užitečnosti
- kompromisy
- obětování se
- nedostatek soukromí
- pocity jistoty
- psychická pomoc
- známé prostředí

5.5 Výsledky dílčí výzkumné otázky č. 4

Čtvrtá a poslední výzkumná otázka zněla:

„Jak vnímají studenti sociální práce využití sociálních služeb a co preferují?“

Z výzkumu vyplynulo, že tři dotazovaní informanti žádnou ze služeb určenou pro seniory nevyužívají, jeden informant uvedl, že službu nevyužívají, stejně jako předchozí tři informanti, ale momentálně je toto téma v řešení, v souvislosti se změnou seniorova stavu. Jeden informant uvedl, že využívají pomoc pečovatelské služby, kterou přijímá senior v domácím prostředí jako dopomoc k rodinné péči.

Využíval dědeček, za ním chodila pečovatelská služba (I4).

Vůbec žádná. Já jsem se radši postarala osobně popřípadě, jsem se zeptala v okolí (I3).

Na otázku o terénních sociálních službách určených pro seniory odpovídali informanti spíše v obecném měřítku. Všichni se shodovali v názoru na užitečnost tohoto typu služby, zejména pro rodiny, které bydlí ve větší vzdálenosti od větších měst. Jedna informantka dále uváděla, že právě v těchto méně dostupných úsecích, rodiny, které by

byly cílové pro využití terénních služeb, o jejich existenci neví, nemají informace o jejich existenci ani fungování: *Já si myslím, že je to fajn, že je dobře, že to existuje, myslím, že hodně lidem, my právě bydlíme jako v blbým, v blbý jako lokalitě, že máme klid, ale všude daleko, všechny sociální služby jsou daleko, musejí k nám dojíždět třeba až z Třebíče nebo Morávek, to je blbý, ale tím, že jsou právě terénní, tak si myslím, že je to fajn, je hodně vesniček tady kolem nás, který jsou jak my odříznutý a hůř se dostávají pro blbej oběd, takže je fajn, že to je pro ty lidi, ale zase někteří lidi taky o tom ani neví (II).*

Dále se informanti shodovali v názoru, že právě tento typ služby častokrát právě umožní seniorům zůstat žít se svou rodinou, aniž by museli využít pobytové služby.

Za mě tyto služby jsou skvělé, ale sama jsem prostě tu potřebu je využít neměla a ani babička s dědou nad tím nikdy nepřemýšleli (I3).

Z výzkumu vyplynulo, že 4 informanti mají na pobytové služby, ke kterým směřovala další otázka výzkumu, kladný názor. Hovořili o tom, že s nimi mají (spíše po pracovní stránce či z praxe) dobrou zkušenost.

Já mám pobytovky hrozně ráda, já jsem byla na praxi v domovech pro seniory, na LDN, vím, že LDN není soc. služba, ale jako je to podobného rázu, je to hrozně fajn, pracovala jsem tam aji brigádně, bavilo mě to, mám na to dobrej názor (II).

Informanti oceňovali aktivity zde pořádané pro klienty i samotné pracovníky těchto zařízení. Jedna informantka koncipovala svou odpověď do pohledu seniora, se kterou souzní, a to: *Když někdo nemusí, tak tam prostě nechce, ty starší ročníky to maj uzpůsobený jako čekárnu na smrt...jako pořádají aktivity, snaží se jim personál vyhovět, je to o tom, jak jsou lidi naučený, někdo kdo byl v kruhu rodiny a myslel, že dělají vše pro to aby se rodila dokázala postrat, tak tam nechce...(I2).*

Z výzkumu vyplynulo, že přes kladný názor informantů na tento typ služby, ji vnímají jako poslední variantu, kterou by při péči volili, informanti hovořili o využití pro rodiny, které opravdu nemají jinou možnost a péče o seniora je pro ně nezvládnutelná. Informanti v souvislosti s touto otázkou o možném umístění člena své rodiny hovořili jako o „odložení“ a „neposkytnutí lásky.“

...tak je to jako druhá možnost a v první bych hledala nějakou pečovatelku nebo osobní asistenci, takže je to až druhá možnost. Nerada bych to vnímala jak někteří lidi, odložit ho...(14).

Pobytové služby pro seniory jsou dobré, ale seniorům neposkytnou takovou lásku jako by jim mohla dát rodina (13).

Jedna informantka zmínila i současnou situaci týkající se pobytových služeb určené seniorům, hovořila o nepokryté poptávce v rámci České republiky po tomto typu služeb, která vzniká právě v souvislosti velkého využívání tohoto typu služeb oproti možnosti vícegeneračního soužití či rodinné péči o členy rodiny.

...myslím si, že by jich mělo být ještě víc, protože je tam hroznej převis poptávky a nabídka není taková, jaká by měla být, protože právě dost lidí, ..no už to není takovej trend, že by se lidi dochovávali doma, už na to ty lidi jako nemaj a hlavně jako ani časově, je problém sladit práci s osobním nebo rodinným životem, protože jsou jiný nároky i na nás potencionálně pečující osoby, tak jako je to pro i proti z obou stran (11).

V závěru čtvrté dílčí výzkumné otázky se výzkum zaměřoval na další využití sociálních služeb s cílovou skupinou – senioři. Z výzkumu vyplynulo, že 4 informanti v nejbližší době žádnou sociální službu pro seniory využít neplánují. Jedna komunikační partnerka uvedla, že momentálně v rodině řeší formu využití terénní služby pro seniory. A to konkrétně s drobnou dopomocí rodině v čase velkého pracovního vytížení všech členů.

Z výzkumu dále vyplynulo, že všichni informanti si přejí, a to pouze v případě nutnosti využít sociální služby pro seniory vzestupným směrem. Jako první by se obrátili na terénní služby, jako i drobnou dopomoc, např. rozvoj jídla apod. dle potřeby rodiny. Dále je v pořadí pečovatelská služba či stacionář. K využití pobytových služeb pro člena své rodiny jsou ochotni se uchýlit až ve chvíli, kdy by péče byla náročná, a to v takové míře, že by nebylo možné ji provádět v rodinném prostředí, a to ani za dopomoci dalších členů či právě již zmíněných terénních služeb. V nejbližší době si tento krok provést nepřejí ani jej neplánují.

Jediný nad čím jsem přemýšlela, byla maximálně dovážka jídla a to je asi celé. Jinak jsem vážně neměla tu potřebu nad tím přemýšlet. Jsem člověk, který dokud může tak se bude snažit zajistit péči sám i s tím, že omezím cokoliv, co bude třeba (13).

...ale kdybych se pak starala o naše, tak bych byla ráda kdyby byla nějaká dovážka obědu, nějaká pečovatelská služba, nějaká kontrola, že je vše v pohodě, že se najedli, ale zase myslím, že jsme 3 a že by jsme se nějak prostrídaly, ale tady tu pečovatelskou službu bych jako využila já..ale třeba takovej stacionář pro seniory..to bych teda nevyužila, to myslím, že ne (I1)

První radě pomoc od příbuzných, pak pečovatelka, nebo třeba Filo, osobní asistence, mě přijdou skvělý i denní nebo týdenní stacionáře, kdyby s tím mamka souhlasila si tam jet si odpočinout a my od ní vid' (I4).

Shrnutí dílčí výzkumné otázky č. 4

Čtvrtá dílčí výzkumná otázka byla zaměřena na využití sociálních služeb. Z výzkumu vyplynulo, že informanti sociální služby pro seniory nevyužívají, v případě potřeby, za kterou shledávají změnu náročnosti v péči o seniora (konkrétně seniorovo zhoršení stavu spojené s vyšší náročností péče) si přejí využít služby terénního charakteru. K využití pobytových sociálních služeb určených pro seniory si informanti přistoupit nepřejí. Tuto možnost vnímají jako odložení svého člena rodiny, v úvahu by přišla až v případě, kdy by péče v rodinném kruhu nebyla možná ani za využití pomoci rodiny, okolí či terénních služeb. Samotné sociální služby pro seniory vnímají informanti jako velký přínos a podporu v péči o stárnoucí členy rodiny. Jako hlavní přínos terénních sociálních služeb informanti, studenti sociální práce, vnímají možnost pro seniory zůstat s rodinou ve chvíli, když je nutná zvýšená péče o seniora, či jako kvalitní varianta využití služeb v místě, kde nejsou dostupné žádné další služby, které by podpořili pečující. Pobytové služby informanti vnímají jako kvalitní a dnes potřebné zařízení pro rodiny, které nemají jinou možnost péče o stárnoucího člena rodiny. Využít si je ale nepřejí. Využití sociálních služeb zachycuje myšlenková mapa (obr. 6.).

Obr. 6 - Využití sociálních služeb

Zdroj: vlastní výzkum

Ze získaných informací z výzkumu vyplynuly pro 4. dílčí výzkumnou otázku tyto trsy:

- nevyžívání žádné sociální služby
- využití pečovatelské služby
- služba jako pomoc rodině
- možnost zůstat s rodinou
- pomoc v nepřístupných lokalitách
- služba neposkytne lásku
- neplánuje využití pobytové služby
- nepřeje se využití pobytové služby
- možnost využití terénní služby

V závěru výzkumu byli informanti vyzváni k možnosti uvedení doplňující informace či sdělení týkající se této tematiky. Využili jej dva informanti. Vyjádření informantů, kteří tuto možnost využili je přiloženo zde:

Že by jsme si měli vážit svých starších rodinných příslušníků (I1).

Doufám, že studenti SP to budou vnímat tak jako já, že to není zátěž (I4).

6 Diskuze

Tato diplomová práce se zabývá mezigenerační rodinnou solidaritou očima studentů sociální práce.

Student sociální práce je ten, kdo se rozhodl pro studium oboru sociální práce, získá znalosti jak teoretické, tak i praktické ze svého oboru, kdy cílem je rozvoj jeho kompetencí (Elichová, 2017). Stává se z něj osoba, jejímž úkolem je pomoci, pomoci jedincům, rodinám, skupinám a samozřejmě i komunitám k jejich vlastnímu sociálnímu uplatnění (Matoušek, 2016). Mezi dovednosti sociálního pracovníka řadíme také empatii a sebeovládání (Elichová, 2017). Předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka vymezuje zákon č. 108/2006 Sb. O sociálních službách.

Je tedy na místě zde poukázat, že osoba, která se rozhodne pro toto studium a následně pro výkon povolání sociálního pracovníka musí mít určité předpoklady. Mezi nimiž by autorka ráda poukázala na jedno, a to tzv. sociální citění. Sociální citění můžeme také nazvat jako lidskost, umět se vcítit do jiné osoby, pochopit její pocity, porozumět jim a být empatický (Špirudová, 2015). A to jsou právě důvody, které i autorku vedly k tomu, aby si pro svůj výzkum zvolila své kolegy, studenty sociální práce.

Samotné téma mezigenerační solidarity a mezigeneračního soužití je autorce velice a blízké nejen z pozice studenta sociální práce, ale jako člena rodiny, který pečoval a jako člena rodiny, který bude pečovat. A v neposlední řadě, jako člena rodiny, která je připravena soužití členům rodiny, ve chvíli kdy to bude potřeba, nabídnout a poskytnout.

Cílem této diplomové práce bylo zmapovat postoje studentů sociální práce k mezigeneračnímu rodinnému soužití. K naplnění tohoto cíle byl zvolen polostrukturovaný rozhovor, který byl rozdělen do čtyř dílčích okruhů. Okruhy rozhovoru byly dále zaměřeny na to, zda mezi studenty sociální práce, resp. mladými lidmi a staršími členy rodiny, fungují vztahy založené na respektu a úctě, dále byl rozhovor směřován k tématu budoucnosti, a to konkrétně jak vidí studenti sociální práce péči o členy své rodiny v seniorském věku. Ve třetí části jsme se zaměřili na výhody a omezení, která může takové soužití přinášet, a to nejen pro studenta jako třeba pečující osobu, ale i přímo pro seniora. A v závěru výzkumu, tedy při poslední dílčí otázce byl

rozhovor zaměřen na sociální služby určené seniorům a jejich využívání, jak stávající, tak i do budoucna.

Diskuze k dílčí otázce č. 1: Jak vypadá respekt a vzájemná úcta mezi studenty sociální práce (mladými lidmi) a seniory?

Otázka na respekt pracovala s předpokladem, že odpovědi budou ve výsledku kladné, bude-li se jednat o studenty sociální práce, kde opět poukazují na předpoklad již výše zmíněného sociálního cítění. Dotazovaní informanti odpovídali ve většině případu podobně a dle předpokladu. Většina si pod pojmem stáří a senior vybaví konkrétní osobu, důraz ale kladou na to, že je to představa aktivního stáří. Aktivní senior, který sportuje, vaří, peče, stará se o zahrádku. Zde bych ráda poukázala na fakt, že všichni dotazovaní informanti, žili či žijí se seniorem, který (i v případech kde tomu tak ze začátku soužití nebylo) vyžaduje / vyžadoval soustavnou péči. A touto situací mohla být představa stáří negativně poznamenána, a přesto se tomu tak nestalo.

Jako projev respektu, který směřuje od studentů k seniorům, nebyl výzkumem zjištěn pouze jeden typ projevu, studenti zde udávali celou škálu odpovědí, nicméně všichni pracovali se stejnou myšlenkou úcty, uznání, přijetí, slušného chování a prostým dodatkem „mít ho rád,“ což nás vede k základnímu principu mezigeneračního soužití a fungování rodiny, jak uvádí Souza et al. (2015) místo, kde se nám dostává péče, podpory a ochrany je rodina. Klevetová (2017) uvádí, že *Soužití všech členů rodiny je postaveno na demokratických principech, solidaritě, a především lásce (rodičovské, sourozenecké, dětí a vnuků k rodičům a prarodičům*. Dále autorka uvádí, že rodina poskytuje pochopení a pomoc, v rodině existuje úcta a respekt, jak ke starším, tak i k mladším členům rodiny.

Opačný projev respektu směřovaný právě ke studentům byl již více jednotný. Častou a opakovanou odpovědí byl projev respektu jako pochopení a akceptování mládí, jiné doby, jiného stylu života, přijetí takové, kdy senior nemá potřebu (či ji má, ale nečiní tak) zasahovat do chodu domácnosti, vyžadovat fungování rodiny dle jeho představ, ale přenechává řízení rytmu života v rodině mladším členům. Zde můžeme vidět, že nejen v rodinách, které využily společného bydlení až v nutné chvíli, ale i v rodinách, kde

mezigenerační soužití funguje po celou dobu vzniku rodiny, jsou takzvanou „hlavou rodiny“ mladší členové. Je tedy patrné, že tyto rodiny žijí pospolu dle rytmu, který přinesla mladší generace. Zda je to situace, která vyplynula přirozeně ze společného soužití či tak senioři činí vědomě za cílem dobrých vztahů v rodině a příjemné atmosféry v soužití s rodinou se můžeme jen domnívat. Všechny úvahy s touto otázkou spojené vedou k novému výzkumu, není je tedy možné zodpovědět.

V návaznosti na projevy respektu byl výzkum směřován i k otázce konfliktů. Ze samotného výzkumu vyplynulo, že ke konfliktům téměř nedochází, studenti u tohoto tématu odpovídali opět téměř jednotně. Shodovali se, že pokud konflikt nastal, okamžitě jej řešili, ve většině případů se však jednalo o drobné neshody, opět okamžitě řešitelné. Tento výsledek můžeme hodnotit velice kladně a přesto, že se může jevit jako drobný příspěvek k otázkám o projevech respektu, svou váhu poukazuje právě v tom, že pohled, který informanti, v našem případě studenti sociální práce, zastávají při otázce na konflikt se stárnoucími členy domácnosti je velice významný pro kladné vnímání mezigeneračního rodinného soužití. Jsou to právě konflikty, které mohou v mnoha případech ovlivnit mezigenerační soužití, ukončit ho, či kvůli obavám z něj rodina na formu mezigeneračního soužití nikdy nepřistoupí. Navazuje zde totiž i poslední téma první díle otázky, a tím obecný pohled informantů na vztahy mezi seniory a mladými lidmi. Přesto, že v našem případě informanti prokazovali, že disponují sociální citěním, smyslem pro povinnost zachování a podpory rodiny a rádi poukazovali na své blízké okolí přátel, kteří disponují stejnými vlastnostmi, nemohli nechat bez poznamky i druhou skupinu osob, pro náš výzkum mladých lidí, kteří dle jejich názoru tyto vlastnosti nemají. Informanti hovořili o skupině osob, která v rodině nemá ukotvené hodnoty, jenž by je vedly k mezigeneračnímu soužití, podpoře a péči. Hovořili o ignoraci a ztrátě úcty. A toto je problematika, kterou se zabývá velká řada autorů a autorek, Petrová Kafková (2010) uvádí, že v české populaci dochází k poklesu mezigenerační solidarity v souvislosti s poklesem přesvědčení o odpovědnosti rodičů k dětem a stejně tak i opačným směrem, od dětí k rodičům, tato významná proměna postojů je stále v procesu, dále autorka uvádí, že čeští senioři a seniory vykazují oproti mladé populaci větší míru mezigenerační solidarity. Tyto informace autorky Petrové Kafkové výzkum potvrzuje, informanti hovořili o ztraceném smyslu pro mezigenerační soužití, jenž má mladá generace ukotven již od výchovy a přejala, tak postoj svých

rodičů. Hovořili, o skupině osob, která stárnoucí členy své vlastní rodiny vnímá jako přítěž a omezují je v jejich vlastním soukromém životě v nově vzniklé rodině. Výzkum zde tedy odporuje tvrzení Sýkorové (2007), že pomoc dětí svým stárnoucím rodičům, je v rámci české populace běžná.

Diskuze k dílčí otázce č. 2: „Jak vidí studenti sociální práce péči o členy rodiny v seniorském věku?“

K této dílčí otázce všichni informanti – studenti sociální práce odpovídali téměř totožně. Z výzkumu vyplynulo, že pečovat si nadále přejí v kruhu rodiny, stejně tak i v budoucnu v případě, že péči budou vyžadovat jejich rodiče. A to sami, či s pomocí dalších členů rodiny. Tento výsledek úzce souvisí s předpokladem sociálního citění, který patří mezi předpoklady studentů, kteří se rozhodnou vykonávat profesi sociálního pracovníka, další ukazatel potvrzující předpoklad těchto odpovědí je ten, že všichni dotazující, jak už bylo zmíněno, jsou ženy. Jeřábek et al. (2005) uvádí, že nejčastěji pečují právě ženy. Většina stejně tak uvádí, že v tomto rodinném uzpůsobení již byla vychována, proto je vnímán tento vývoj jako přirozený. Ty informantky, které neuváděly, že v tomto rodinném uskupení vyrostly, poukazovaly na velmi dobré rodinné vztahy. U všech dotazovaných informantů byly pozorovány úzké vazby na rodinu.

U druhé otázky, kdy výzkum zjišťoval, jakým způsobem ovlivnilo studium sociální práce informantům pohled na péči o svou rodinu z výzkumu vyplynulo, že se informanti domnívají, že k ovlivnění nedošlo. Hovořili o tom, že věděli o čem studium je a z toho důvodu si jej vybrali. Pohled na péči o vlastní rodinu se tedy nezměnil. Zde se opět potvrzuje předpoklad sociálního citění. Výzkum tak potvrzuje fakt, že i přes získané informace a zkušenosti, a to konkrétně zkušenosti s prací se seniory, neovlivnil přístup k vlastní rodině, i nadále si všichni komunikační partneři přejí pečovat a starat se přesto, že vědí, jaké komplikace v těchto situacích mohou nastat. Dále informanti hovořili o informacích a zkušenostech, které studiem získali, jenž jim pomohou či mohou usnadnit péči o členy domácnosti právě v kruhu rodiny, konkrétně zmiňovali umění komunikace – umět naslouchat, rozhled po sociálních službách určeným pro seniory apod. Což je fakt, který potvrzuje tvrzení Elichové (2017) o vybavenosti studentů praktickými znalostmi.

Tyto praktické znalosti jsou zde vnímány jako obohacení nejen pro profesní život, ale i ten osobní.

Na téma jaké by v péči mohly nastat překážky a jak se na ně informanti připravují, odpovídali opět téměř jednotně. Z výzkumu vyplynulo, že za překážku při péči o své blízké informanti považují čas, ve kterém by museli skloubit péči o ně, resp. o seniora vyžadující péči a o svou rodinu, jakožto děti a partnery, v souvislosti i s náročným zaměstnáním. Jedná se tedy o čas. Respektive o jeho nedostatek a s ním spojené faktory jako náročnou práci, psychickou zátěž, péče o velkou rodinu. Tato překážka se dá nazvat jako velice objektivní, informanti jakožto studenti sociální práce obohacení zkušenostmi jsou si dobře vědomi toho, jak náročná je tato profese, nejen po fyzické, psychické, ale i časové stránce.

Prostory, které momentálně informanti sdílí se svou rodinou, jsou přizpůsobené životní situaci, ve které se nachází. Výzkum ukázal, že rodiny, kde sestěhování se seniorem nastalo, až ve chvíli kdy to vyžadovala aktuální situace, bylo řešeno v rámci domu či bytu vlastním pokojem, který zajišťoval určitou míru soukromí a přesto umožňoval pečujícím nepřetržitý kontakt a dohled nad seniorem. Rodiny, které k vícegeneračnímu soužití nepřistoupily v poslední době, resp. ve chvíli, kdy senior vyžadoval nutnou pomoc dalších osob, ale soužití je trvalého charakteru, řešily bytové uspořádání zajištěním většího soukromí, a to buď formou vícegeneračního domu, odděleným patrem apod.

Výzkum tedy potvrdil, že studenti sociální práce si přejí pečovat o stárnoucí členy rodiny, a to s dopomocí pouze ostatních členů v rámci rodiny, jejich zkušenosti jak s trvalým soužitím s dalšími generacemi nebo jen s přechodným soužitím, jim poskytli zkušenosti i možnost připravit se na to, co mohou v budoucnu očekávat. Z výzkumu vyplynulo, že soudržnost s rodinou a míra odpovědnosti k ní pochází právě z rodiny, z výchovy které se jim dostalo, ze získání naučených vzorců chování, jimiž byli nejen svědky, ale aktivními členy, a to nejen jako pečující, ale i jako současný příjemce péče spolu se seniorem od vlastních rodičů.

Diskuze k dílčí otázce č. 3: „Jaké přináší takové soužití výhody a omezení?“

Otázky kladené na přínosy a omezení přinesly od studentů jednoznačné a shodující se odpovědi. Klevetová (2017) uvádí, že dobře fungující rodina je ta, ve které panuje úcta ke starším členům, ta, kde funguje vzájemná podpora i respekt, je to taková rodina, která zabezpečí potřeby všech členů jako třeba pocit bezpečí, pochopení a vzájemná pomoc. Toto tvrzení výzkum potvrdil. Komunikační partneři se shodli na tom, že za výhody vícegeneračního soužití vnímají několik faktorů jako je rodinná soudržnost, pocit užitečnosti, finanční i psychická pomoc, rodinná výpomoc ve smyslu pohlídání dětí, pomoc v domácnosti apod. Dále také Klevetová (2017, s. 92) uvádí, že *Generační soužití může řešit problém opuštěnosti starých lidí*. A i tento fakt výzkum této diplomové práce potvrdil, všichni informanti hovořili o výhodě soužití, kterou nazvali prostě: „člověk není sám.“

Jako omezení vnímají informanti menší škálu faktorů, jsou jimi v první řadě omezené soukromí, pocit sebeobětování se druhému členu rodiny, nucené kompromisy a nucená změna stylu života resp. denního stylu či rytmu. Novák (2014 s. 99) uvádí, že *Mezigenerační soužití může vyvolávat stres, jenž vede k somatickým problémům*. K tématu konfliktů a případným nežádoucím jevům ovlivňující soužití se tento výzkum věnoval již v první dílčí výzkumné otázce, kdy konflikty nebyly shledány jako výrazný faktor ovlivňující mezigenerační soužití dotazovaných informantů, zde v našem případě studentů sociální práce. Ani zde, v případě, kdy se výzkum obracel k možným omezením a s ním spojeným případným nevýhodám informanti nehovořili o konfliktech ani psychické zátěži. Z bakalářské práce autorky (Gardlová, 2017) jsme se dozvěděli, že právě psychická zátěž je velký faktor ovlivňující péči a mezigenerační soužití v rodinách, kdy se pečovatelem stává člen domácnosti, tedy laický pečovatel.

Jako výhody pro stárnoucí členy rodiny informanti udávali opět fyzickou i psychickou pomoc, menší finanční zátěž, pocit jistoty a rodinné sounáležitosti. Opět vyjadřovali fakt, že senior nezůstává sám ve své domácnosti, ale prožívá své stáří obklopen rodinou tak, jak by si samotní informanti přáli prožívat své vlastní stáří.

Informanti - studenti sociální práce se tedy shodli, že takové soužití přináší omezené soukromí, které má dopad na kvalitu života jejich i seniora. Omezené soukromí udávali jako hlavní faktor, mnohdy jako jediný faktor, který vnímají jako omezení při

společném soužití. Oproti tomu, výhod soužití udávali celou škálu, kromě výhod praktických, kdy se jednalo o fyzickou pomoc, pomoc s domácností apod., přisuzovali velkou váhu výhodám, které soužitím přinášely do rodiny psychickou pomoc a podporu. Od pocitu potřeby, uznání až po podporu při smutku či pocitech opuštěnosti. Tento pohled můžeme opět přisuzovat předpokladu již výše zmíněnému, a tím je sociální citění, kterým studenti sociální práce a později samotní sociální pracovníci mají disponovat pro předpoklad kvalitního výkonu svého povolání v souvislosti s dovednostmi získanými právě studiem sociální práce. Získanými dovednostmi je míněna konkrétně komunikace - aktivní naslouchání, asertivita, dále jsou to zkušenosti s prací s touto cílovou skupinou (senioři), rozhled po prostředcích pomoci a možnost využít je za cílem usnadnit (si) péči o osobu blízkou. Tuto myšlenku můžeme podpořit výzkumem, který autorka prováděla v rámci své bakalářské práce, kdy pečujícími osobami byla široká veřejnost, jednalo se o laické pečovatele, kteří neabsolvovali studium sociální práce. Zde bylo zjištěno, že přesto, že pečující osoby o seniora, o kterého pečovali vnímali jako rovnocenného člena domácnosti, uváděli při společném soužití ve větší míře nevýhody, které takové soužití přináší, než-li přínosy (Gardlová, 2017). Mnohdy právě tyto pečovatele vyjadřovali názor, že soužití jim výhody nepřináší, přináší jim ale pocity uznání, vidinu oplácení péče, jistotu (Gardlová, 2017). Oproti tomu tento výzkum poukazuje právě i na přínosy, které soužití se seniorem přináší. Zinková (2010) uvádí ve své diplomové práci (Problematika soužití mladého člověka a seniora v jedné domácnosti) výzkum, ze kterého vyplynulo, že soužití mladé generace se seniory přináší do jisté míry i motivaci a důležitý kontakt s mláďím, další faktor, který Zinková (2010) uvádí je vzájemná společnost, jenž tento výzkum potvrzuje. Hovoří ve své diplomové práci o dvou kategoriích spadající do zmíněné kategorie vzájemná společnost a těmi jsou povídání a vzájemné sdílení Zinková, (2010). I tyto faktory, pozitivně ovlivňující soužití dotazovaných informantů a seniorů v jedné domácnosti, tento výzkum potvrdil.

Diskuze k dílčí otázce č. 4: „Jak vnímají studenti sociální práce využití sociálních služeb a co preferují?“

Tato poslední dílčí výzkumná otázka zkoumající postoj studentů k sociálním službám určeným pro seniory přinesla odpovědi v podobném duchu. Sociální služby určené seniorům jsou centra denních služeb, denní a týdenní stacionáře, domovy pro seniory, domovy se zvláštním režimem a dále třeba odlehčovací služba (Hrozenková, Dvořáčková, 2013). Studenti sociální práce (informanti) uvedli již v předchozích otázkách, že právě díky studiu sociální práce mají rozhled „po sociálních službách“ a vědí, kam se mohou v případě potřeby obrátit. Z výzkumu vyplynulo, že informanti mají velice pozitivní vztah k sociálním službám. Vnímají je jako velice přínosné, a to zejména pro rodiny, které nemají možnost péči rozložit mezi své členy. K využití sociálních služeb ale přistupovali jednoznačně, a to tak, že v současné době nevyužívají žádnou službu určenou pro seniory. Dále uvedli, že ani do budoucna využití těchto podpůrných služeb neplánují. Situace, která by dle slov informantů vedla k tomu, že by měli zájem službu využít je nezvladatelná, náročná péče o nesoběstačného seniora v situaci, kdy informant musí tuto zmíněnou péči skloubit s péčí o nukleární rodinu - tedy v době, kdy jeho vlastní děti jsou v takovém věku, že vyžadují neustálou péči a časově náročné zaměstnání, či obě tyto situace současně. Přesto informanti kladli důraz na to, že v první fázi se obrátí na širší příbuzenstvo, následně terénní služby a další drobnou dopomoc. Sociální služby pobytové zahrnují jako poslední možné řešení při péči o seniora, kdy opravdu rodinná péče bude znemožněna, a to hlavně ze zdravotních důvodů.

Denglerová (2010) ve svém výzkumu uvádí, že soužití mladého člověka a seniora v jedné domácnosti významně ovlivňuje vzájemný vztah, který se vyvíjel celý život zmíněného mladého člověka, autorka uvádí, že právě blízkost seniora v době dětství mladého člověka ovlivňuje pozdější vztahy, vyvolávají pocity vděčnosti a potřeby opětování péče a lásky seniorovi. Což je tvrzení, které výzkum potvrdil, čtyři informanti – studentky sociální práce již žily se seniorem od svého dětství v blízkosti, kdy denní kontakt utužoval rodinné vztahy, jedna informantka se seniorkou žila až v době, kdy soužití vyžadovala situace, avšak jako dítě, kdy žila s rodiči, zažívala stejnou rodinnou situaci jako ostatní informanti, když její matka pečovala o vlastní rodiče, tedy informantčiny prarodiče.

Podobný směr nastínil již autorčin (Gardlová, 2017) výzkum, kdy pečovateli nebyli studenti sociální práce, přesto pro volbu péče v rodině, jednoduše řečeno „za každou cenu“ volili informanti, kteří se svými prarodiči žili od narození, či podobný koncept zažili ve vlastním dětství, naproti tomu informanti stejného výzkumu – konkrétně se jednalo o dvě informantky, jedna pečovala o svého muže a druhá o svého otce v seniorském věku, které zmíněnou situaci zažívaly poprvé, udávaly, že ve velmi brzké době uvažují o využití pobytové služby pro svého příbuzného z důvodu pomalu se horšícího zdravotního stavu a z něj vyplývající se náročnější péče, oproti tomu ostatní informanti uváděli, že i za předpokladu zhoršeného zdravotního stavu a ztížené péče o seniora si stále přejí pečovat v rodinném zázemí.

Výzkum v souvislosti ke zkoumanému vzorku a vyplývajícím výsledkům samotného výzkumu poukazuje na několik úzce souvisejících otázek, které z důvodu rozsahu práce nemohly být zodpovězeny, přesto ale stojí za případné budoucí zaměření se právě tímto směrem. Autorka by ráda poukázala na určitou problematiku získávání zkoumaného vzorku, resp. studenty sociální práce, žijící společně se seniorem v jedné domácnosti, nabízí se zde otázka, na malé množství informantů splňující tyto kvóty, které do jisté míry zdůvodňuje dnešní trend, a to tzv. „život o samotě“ či v určitém distancu od rodiny primární, kdy mladý člověk při zakládání nukleární rodiny se stěhuje a opouští rodinu primární. O nukleární rodině hovoříme tehdy, když hovoříme o dvou dospělých, sezdaných jedincích, kteří mají děti a žijí sami (Jandourek, 2008). Tato podoba rodiny je poznatek, který navazuje na tvrzení Denglerové (2010) o úzkém vztahu budujícím si k prarodičům již soužitím v dětství. Můžeme tedy poukázat na fakt, že výzkum nemůže potvrdit předpoklad sociálního citění u studentů sociální práce směrem ke stárnoucím členům rodiny, který by je motivoval k mezigeneračnímu soužití plošně, co ale potvrdil, je sociální citění právě u těch studentů, kteří již tyto vzorce chování jako i smysl pro povinnosti a péči o členy vlastní rodiny přebírali již od svých rodičů a prarodičů.

Postoje studentů sociální práce k mezigeneračnímu soužití můžeme definovat jako postoje kladné, studenti prokázali sociální citění, díky zkušenostem i studiu vědí jak k takovému soužití přistupovat, aby jej provázelo co nejméně komplikací, vědí, kde mohou v případě potřeby využít pomoc, ať už se jedná o pomoc materiální či praktickou pomoc s péčí. Jsou si vědomi jaké přínosy i jaká omezení takové soužití může přinášet a je jejich přáním poskytnout členům své rodiny možnost důstojného stáří v rodinném

kruhu a v prostředí, které senior zná a cítí se v něm dobře. Studenti sociální práce si jsou vědomi dnešní tzv. mezigenerační propasti, přesto vnímají téma způsob života uvnitř rodiny nazvaný jako mezigenerační soužití jako samozřejmost. Studenti poukazovali i na širokou veřejnost, která zastává stejný postoj v péči o rodinu, ale i na skupinu osob, kde je péče přítěží a překážkou v osobním životě. Můžeme se zde tedy zastavit s otázkou, jaký faktor může být ten, který by zvýšil počty rodin, kde probíhá péče a rodinná solidarita oproti těm, kde je první variantou využití ústavní péče; výchova; láska; soudržnost; styl života; zdravotní stav či pomoc mířená od státu - finanční apod.?

„Vzpomeň na to, až ke mně budeš opět vstávat a budeš se zlobit, že v noci vstáváš, že já k tobě po nocích vstávala několik let...(autorčina prababička z manželovy strany, směrem ke své dceři, své pečovatelce v době, kdy se již nezvládala o sebe postarat sama).“

7 Závěr

Cílem diplomové práce bylo zmapovat postoje studentů sociální práce k mezigeneračnímu soužití.

K naplnění tohoto cíle byla stanovena hlavní výzkumná otázka ve znění: Jak vnímají studenti sociální práce mezigenerační soužití v jedné domácnosti. Ta byla dále rozdělena do 4 dílčích výzkumných otázek. Kvalitativní výzkum byl realizován pomocí polostrukturovaného rozhovoru se studenty sociální práce Jihočeské Univerzity v Českých Budějovicích. Informanti byli pro účely této diplomové práce anonymizováni. Výzkumu se účastnilo pět informantů, kdy celý výzkumný soubor tvořily ženy.

Studenti sociální práce považují za projevy respektu k seniorům slušnost, lásku, úctu, uznání a přijetí seniora. Pod pojmem stáří a senior si vybaví aktivního seniora, který je zdravý do takové míry, kdy podniká výlety, vaří, stará se o zahrádku a svůj „důchodový věk“ si plně užívá. Jako projev respektu směřující od seniora právě ke studentům sociální práce jako mladší generaci uvnitř rodiny studenti považují přijetí a pochopení, přijetí mládí, nových trendů a v neposlední řadě uznání. Studenti poukazují na situaci mezi mladými lidmi a seniory, kdy můžeme zaznamenat dva pohledy a s ním související přístup k rodině. Na jedné straně přijetí, péči a lásku, na straně druhé omezení, obtěžování až ignoraci.

Výzkum ukázal, že se studenti sociální práce domnívají, že získali díky studiu tohoto oboru rozhled po sociálních službách, dovednosti usnadňující práci s různými cílovými skupinami, zde konkrétně se seniory a zkušenosti. Nicméně nic z toho neovlivnilo jejich pohled na péči o rodinu, studenti tohoto oboru si přejí pečovat o své blízké v rodině a díky znalostem a informacím získaných studiem vědí, kde mohou využít pomoc.

Jako výhody, které studentům přináší mezigenerační soužití v jedné domácnosti, vnímají zejména rodinnou soudržnost, pocit užitečnosti, pomoc nejen fyzickou ale i psychickou, finanční výpomoc a v neposlední řadě omezení možnosti opuštěnosti jak pro sebe, tak i pro další členy rodiny. Omezení, které soužití přináší je pro studenty jednoznačně omezené soukromí, které omezuje nejen je, ale i seniory. Další omezení, které ze soužití vyplývá pro studenty, jako pro pečovatele je pocit sebeobětování.

Sociální služby shledávají studenti jako velký přínos, přesto si ale nepřejí je využívat. Studenti věří, že péči o stárnoucí členy zvládnou jako rodina bez využití služeb určených této cílové skupině.

Bylo zjištěno, že studenti sociální práce vnímají mezigenerační rodinné soužití jako přirozený vývoj rodiny, kdy je třeba se postarat o stárnoucí členy a zajistit jim tím nejen potřeby fyzické, jako přímou péči, ale hlavně potřeby psychické. Zajistit důstojné stáří plné lásky, úcty a pochopení, svým rodičům a prarodičům a vštípit tak tyto rodinné hodnoty dál svým dětem.

Závěrem lze říci, že komunikační partneři si přejí pečovat o členy své rodiny právě v rodinném kruhu, potvrdili předpoklad sociálního citění, kterým jako sociální pracovníci musí disponovat pro to, aby mohli dobře vykonávat své povolání.

Tato diplomová práce může posloužit jako doplňující studijní materiál nejen pro studenty zabývající se tématem mezigenerační solidarity a soužití, ale také sociální práce. Dále pak i široké veřejnosti k doplnění informací týkajících se této tematiky.

Seznam použitých zdrojů

- 1) ABZ. 2019. [online], Slovník cizích slov. [cit. 2019-06-02]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/>
- 2) ARNOLDOVÁ, R., 2016. *Sociální péče 2. díl*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 320 s. ISBN 978-80-271-9307-3.
- 3) BARAK, Y., et al., 2016. *The geriatric mania asenapice study (GeMS)*. [online], Volume 64. s. 111-114. [cit. 2020-27-03] doi.org/10.1016/j.archger.2016.01.012social
- 4) BERTINI, K., 2013. *Sendvičová rodina: souběžná péče o malé děti a seniory*. 1.vyd. Praha: Portál. 216s. ISBN 978-80-262-0478-7.
- 5) ČELEDOVÁ, L., ČEVELA. M., 2010. *Výchova ke zdraví - vybrané kapitoly*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 128 s., ISBN 978-80-247-3213-8.
- 6) Český statistický úřad. 2020. [online], [cit. 2020-09-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/>
- 7) ČEVELA, R., ČELEDOVÁ, L., KALVACH, Z., 2014. *Sociální gerontologie*. 2.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 240 s., ISBN 978-80-247-4544-2.
- 8) ČEVELA, R., ČELEDOVÁ, L., KALVACH, Z., 2012. *Sociální gerontologie*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 264 s. ISBN 978-80-247-3901-4.
- 9) ČEVELA, R., ČELEDOVÁ, L., KALVACH, Z., 2016. *Úvod do gerontologie*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 154 s. ISBN 978-80-246-3404-3.
- 10) DENGLEROVÁ, D., 2010. *Problematika soužití mladého člověka a seniora v jedné domácnosti*. Brno. Diplomová práce. MUNI PED.
- 11) *Demografie*. 2019. [online], Demografické informační centrum. [cit. 2019-09-03]. ISSN 1801-2914. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_odemografii=
- 12) DUDOVÁ, R., 2015. *Postarat se ve stáří: rodina a zajištění péče o seniory*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR, v.v.i., Sociologické aktuality. 199 s. ISBN 978-80-7419-182-4.

- 13) DVOŘÁČKOVÁ, D., 2012. *Kvalita života seniorů v domovech pro seniory*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 112 s. ISBN 978-80-247-4138-3.
- 14) ELICHOVÁ, M., 2017. *Sociální práce. Aktuální otázky*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 264 s. ISBN 978-80-271-9803-0.
- 15) FARKOVÁ, M., 2009. *Dospělost a její variabilita*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 136 s. ISBN 978-80-247-2480-5.
- 16) FRAHER, E. at al., 2018. *Social Work Student and Practitioner Roles in Integrated Care Settings*. 54(6). 281-289. doi.org/10.1016/j.amepre.2018.01.046
- 17) FRERICKS, P., et al., 2013. Social rights and emploment rights related to family care: Family care regres in europe. *Journal of aging Studies*. 2014 (29). 66-77. doi.org/10.1016/j.jaging.2013.12.002
- 18) GARDLOVÁ, T., 2017. *Mezigenerační rodinná solidarita pohledem pečujících osob*. České Budějovice. Bakalářská práce. ZSF JU.
- 19) GOUMOPOULOS, C., MENTI, E., 2019. Stress Detection in Seniors Using Biosensors and Psychometric Tests. *Procedia Computer Science*. 2019 (152). 18-27. doi.org/10.1016/j.procs.2019.05.022
- 20) GULOVÁ, L., 2011. *Sociální práce. Pro pedagogické obory*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 208s. ISBN 978-80-247-3379-1.
- 21) HAVLÍKOVÁ, J., 2012. Mezigenerační vzájemná výpomoc v českých rodinách vyššího věku a její srovnání s vybranými evropskými zeměmi. *Sociální práce*. 12 (4), 102-112, ISSN 1213-6204.
- 22) HAINES, T., P., 2016. Does action follow intention with participation in home and group-base falls preventio exercise programs? An exploratory, prospective, observational study. *Archive sof Gerontology and Geriatrics*. (2016) 62, 151-161. doi.org/10.1016/j.archger.2016.02.003
- 23) HEJZLAROVÁ, E., 2011. Svépomocné a podpůrné skupiny v Česku: mapa terénu, rizika dalšího vývoje a možnosti veřejné politiky. *Sociální práce*. 11(1), s. 51-59. ISSN 1213-6204.

- 24) HOLCZEROVÁ, V., DVOŘÁČKOVÁ, D. 2013. *Volnočasové aktivity pro seniory*. Praha: Grada. 100 s. ISBN 978-80-247-4697-5.
- 25) HOLMEROVÁ, I., et al., 2007. *Vybrané kapitoly z gerontologie*. 3.vyd. Praha Gerontologické centrum. 145 s. ISBN 978-80-254-0179-8.
- 26) HROZENSKÁ, M., DVOŘÁČKOVÁ, D., 2013. *Sociální péče o seniory*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 192s. ISBN 978-80-247-8471-7.
- 27) JAROŠOVÁ, D., 2006. *Péče o seniory*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. 12 s. ISBN 80-7368-110-2.
- 28) JANDOUREK, J., 2007. *Sociologický slovník*. 2.vyd. Praha: Portál, 288 s. ISBN 978-80-7367-269-0.
- 29) JANDOUREK, J., 2008. *Průvodce sociologií*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 208 s. ISBN 978-80-247-2397-6.
- 30) JANIŠ, K., SKOPALOVÁ, J., 2016. *Volný čas seniorů*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 160 s. ISBN 978-80-271-9541-1.
- 31) JEŘÁBEK, H., et al., 2013. *Mezigenerační solidarita v péči o seniory*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), Studie (Sociologické nakladatelství). 316 s. ISBN 978-80-7419-117-6.
- 32) KALVACH, Z., 2004. *Geriatric a gerontologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing a. s., 861 s. ISBN 80-247-0548-6.
- 33) KELLER, J. 2011. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. 1. vyd. Praha: Slon, 197 s. ISBN 978-80-807-9059-5.
- 34) KELLER, J., 2005. *Úvod do sociologie*. 3. vyd. Praha: Slon. 204 s. ISBN 978-80-86429-39-7.
- 35) KLEVETOVÁ, D., 2017. *Motivační prvky při práci se seniory*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 224 s. ISBN 978-80-271-9568-8.
- 36) KLEVETOVÁ, D., DLABALOVÁ, I., 2008. *Motivační prvky při práci se seniory*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 208 s. ISBN 978-80-2169-9.

- 37) KLÍMOVÁ CHALOUPKOVÁ, 2013. *Neformální péče v rodině: sociodemografické charakteristiky pečujících osob*. Dostupné z:
http://dav.soc.cas.cz/uploads/49c1b4b53ae349e160c7443ef7831dbfa6c1b72e_DaV_2013-2_107-123-1.pdf
- 38) KRÁLOVÁ, J., RÁŽOVÁ, E., 2012. *Sociální služby a příspěvek na péči*. 1. vyd. Praha: Anag. 464 s. ISBN 978-80-7263-748-5.
- 39) KREBS, V., 2015. *Sociální politika*. 6. vyd. Praha: ASPI, a.s., 503 s. ISBN 978-80-7478-921-2.
- 40) KROUPOVÁ, K., et al., 2016. *Slovník speciálněpedagogické terminologie. Vybrané pojmy*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 328 s. ISBN 978-80-271-9344-8.
- 41) KUBALČÍKOVÁ, K., 2012. Podpora neformálních pečovatelů v podmínkách poskytování sociálních služeb pro seniory v ČR: příklad pečovatelské služby *Sociální práce*. 12 (4), 89-101, ISSN 1213-6204.
- 42) KUBALČÍKOVÁ, K., HAVLÍKOVÁ, J., 2015. *Demografické souvislosti*. In KUBALČÍKOVÁ, K., et al., *Sociální práce se seniory v kontextu kritické gerontologie*. Brno: Masaryková univerzita.
- 43) KUBALČÍKOVÁ, K., et al., 2015. *Sociální práce se seniory v kontextu kritické gerontologie*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-7865-9.
- 44) KURUCOVÁ, R., 2016. *Zátěž pečovatele*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 112 s. ISBN 978-271-9108-6.
- 45) LIN, J. R. et al., 2017. Study of the Relevance of the Quality of Care, Operating Efficiency and Inefficient Quality Competition of Senior Care Facilities. *International Journal of Envirimental Research and Public Health* [online], 14(9), 1047 [cit. 2020-07-03] doi:10.3390/ijerph14091047. Dostupné z: <http://www.mdpi.com/1660-4601/14/9/1047>

- 46) MATOUŠEK, O., 2016. *Slovník sociální práce*. 3. vyd. Praha: portál. 272 s. ISBN 978-80-262-1154-9.
- 47) MATOUŠEK, O., 2011. *Sociální služby*. 1. vyd. Praha: Portál. 200 s. ISBN 978-80-262-0041-3.
- 48) MICHALÍK, J. 2010. *Malý právní průvodce pečujících*. 1. vyd. Brno: Moravskoslezský kruh. 127 s. ISBN 978-80-254-7333-7.
- 49) MLÝNKOVÁ, J., 2011. *Péče o staré občany*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 192 s. ISBN 978-80-247-7099-4.
- 50) MPSV, 2020. *Příspěvek na péči*. [online], [cit. 2020-08-02]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/-/prispevek-na-peci>
- 51) MPSV, 2020. *Seniori a politika stárnutí*. [online], [cit. 2020-010-02]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/seniori-a-politika-starnuti>
- 52) MÜHLPACHR, P., 2004. *Sociální práce*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 100 s. ISBN 80-210-3323-1.
- 53) MÜHLPACHR, P., 2009. *Gerontopedagogika*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 203 s. ISBN 978-80-210-5029-7.
- 54) MÜHLPACHR, P., 2019. *Sociální propedeutika postpomedrny*. 1. vyd. Opava: VZP. 160 s. ISBN 978-80-7510-337-6.
- 55) NAVRÁTILOVÁ, J., 2013. Vzdělání v sociální práci. In: MATOUŠEK, O., et al., *Encyklopedie sociální práce*. 1.vyd. Praha: Portál. s. 509-511. ISBN 978-80-262-0366-7.
- 56) NOVÁK, T., 2013. *Jak přežít se stárnoucími rodiči*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 136 s. ISBN 978-80-247-4623-4.
- 57) NOVÁK, T., 2014. *Jak (ne)rozumět emocím stárnoucích rodičů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 112 s. ISBN 978-80-247-9560-7.
- 58) NOVÁKOVÁ, I., 2011. *Zdravotní nauka 2. Díl*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 208 s. ISBN 978-80-247-3709-6.

- 59) LANGMEIER, J., BALCAR, K., ŠPITZ, J., 2010. *Dětská psychoterapie*. 1. vyd. Praha: Portál. 432 s. ISBN 978-80-7367-710-7.
- 60) PALMER, S., PALMER, J., 2013. *Soužití s partnerem po mrtvici*. Praha: Portál, 224 s. ISBN 978-80-262-0348-3.
- 61) PETROVÁ KAFKOVÁ, M., 2010. Mezigenerační solidarita ve stárnoucí společnosti. *Sociální studia*. 2010 (4), 63-83. ISSN 1803-3104.
- 62) POKORNÁ, A., 2010. *Komunikace se seniory*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 160 s. ISBN 978-80-247-3271-8.
- 63) ROWIŃSKI, R., et al., 2017. Participation in leisure activities and tourism among older people with and without disabilities in Poland. *Archiver of Gerontology and Geriatrics*. 73(3), 82-88. doi.org/10.1016/j.archger.2017.07.025
- 64) SAK, P., KOLESÁROVÁ, K., 2012. *Sociologie stáří a seniorů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 232 s. ISBN 978-80-247-3850-5.
- 65) SOUZA, A., et al., 2015, Concept of family insufficiency in the ages: critical literature analysis. *Rev Bras Enferm*. 68(6). 1176-1185. ISSN 864-73
- 66) SÝKOROVÁ, D., 2007. *Autonomie ve stáří. Kapitoly z gerontosociologie*. 1.vyd. Praha: SLON, 285 s. ISBN 978-80-86429-62-5.
- 67) ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J. et al., 2010. *Přehled vývojové psychologie*. 3.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. 190 s. ISBN 978-80-244-2433-0.
- 68) ŠPIRUDOVÁ, L., 2015. *Doprovázení v ošetrovatelství I*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 144 s. ISBN 978-80-247-9962-9.
- 69) ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- 70) TER MEULEN, R., WRIGHT, K., 2012. Family Solidarity and Informal Care: The Case of Care for People with Dementia. *Bioethic*. 26(7). s. 361-368. ISSN 1467-8513.

- 71) TOMÁŠKOVÁ, V. 2015. Jak se žije neformálním pečovateli v České republice?. *FÓRUM sociální politiky*. 9(4), 20-24. ISSN 1803-7488.
- 72) TOMEŠ, I., 2018. *Povinná sociální solidarita*. 1. vyd. Praha: UK Karolinum, 224 s. ISBN 978-80-246-3835-5.
- 73) TOŠNEROVÁ, T., 2001. *Pocity a potřeby pečujících o starší příslušníky. Průvodce pro zdravotníky a profesionální pečovatele*. Praha: Ústav lékařské etiky 3. LF UK, 62 s. ISBN 978-80-238-8001-2.
- 74) TRUHLÁŘOVÁ, Z., et al., 2015. *Mezi láskou a povinností - péče očima pečovateli*. 1.vyd. Hradec Králové: Gaudeamus. 121 s. ISBN 978-80-7435-570-7.
- 75) VÁGNEROVÁ, M., 2007. *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. 1. vyd. Praha: UK Karolinum. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.
- 76) VENGLÁŘOVÁ, M., 2007. *Problematické situace v péči o seniory. Příručka pro zdravotnické a sociální pracovníky*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 96 s. ISBN 978-80-247-2170-5.
- 77) Zákon č.108/2006 Sb. o Sociálních službách, 2006. In: Sbírkka zákonů České republiky, částka 37, s. 1257-1289. ISSN 1211-1244.
- 78) ZINKOVÁ, H., 2010. *Problematika soužití mladého člověka a seniora v jedné domácnosti*. Brno. Diplomová práce. MUNI PED.
- 79) ŽIVOT 90, © 2020, *Tišňová péče života 90*. [online], [cit. 2020-07-03] Dostupné z: <https://www.zivot90.cz/cs/asistence/tisnova-pece>

Přílohy

Příloha č. 1: Informovaný souhlas

Informovaný souhlas

Škola: Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Student: Bc. Tereza Tušerová

Informovaný souhlas týkající se účasti na výzkumu k diplomové práci na téma „Mezigenerační rodinná solidarita očima studentů sociální práce“

Tímto souhlasem prohlašuji, že jsem byl/a pečlivě seznámen/a s průběhem a podmínkami výzkumu. Byl/a jsem srozuměna s tím, že výsledky jsou zcela anonymní a budou použity pouze k interpretaci výsledků v této diplomové práci. Rovněž prohlašuji, že se daného výzkumu zúčastňuji dobrovolně a je mi známo, že z něj mohu kdykoliv dle potřeby vystoupit.

V.....dne.....

Podpis.....

Úvodní otázky / identifikační:

- Mohl/a byste mi o sobě něco krátce povědět?
- S kým žijete v jedné domácnosti? (Jaký je příbuzenský vztah) babička...
- Jak dlouho již Váš příbuzný potřebuje vaši pomoc s péčí o sebe?
- V jakém rozsahu je péče kterou poskytujete a jak vypadá?
- Na závěr mi prosím sdělte, žijete s prarodiči/.... celý život v jedné domácnosti, či jste se sestěhovali, až ve chvíli kdy to vyžadovala situace?

DVO 1: Jak vypadá respekt a vzájemná úcta mezi studenty sociální práce (mladými lidmi) a seniory?

1. Co se vám vybaví, když se řekne senior/ stáří?
2. Popište mi, jak si představujete projev respektu k seniorům, konkrétně k vaší/vašemu babičce, dědečkovi,...?
3. Sdělte mi prosím, jak vypadá respekt ze strany (seniora) babičky,...vůči vám?
4. Jaký mají dnes podle Vás mladí lidé vztah se seniory?
5. Dostal/a jste se někdy do konfliktu s vaší babičkou, dědou... (seniorem)?

DVO 2: Jak vidí studenti sociální práce péči o členy rodiny v seniorském věku?

1. Jakým způsobem si přejete pečovat např. o vaše rodiče až budou v sen.věku (Doma, služba...)
2. Jakým způsobem ovlivnilo studium sociální práce Váš pohled na péči o svou rodinu?
3. Popište mi jaké překážky v péči o....mohou nastat a jak se na ně připravujete?
4. Jakým způsobem máte uspořádané prostory, které sdílíte s.... (velikost bytu, domu...)?

DVO 3 : Jaké přináší takové soužití výhody a omezení?

1. Jaké výhody vám soužití přináší? (Praktické - peníze, materiální věci, pocity - uspokojení, pochvalu,...)
2. Přináší Vám takové soužití i nějaké omezení? Jaké?

3. Jaké si myslíte, že vyplývají ze společného soužití výhody pro (seniora) vašeho / vaší babičku,...
4. Popište mi, jaké omezení si myslíte, že společné soužití přináší (seniorovi) vašemu dědečkovi/ vaší babičce,..?

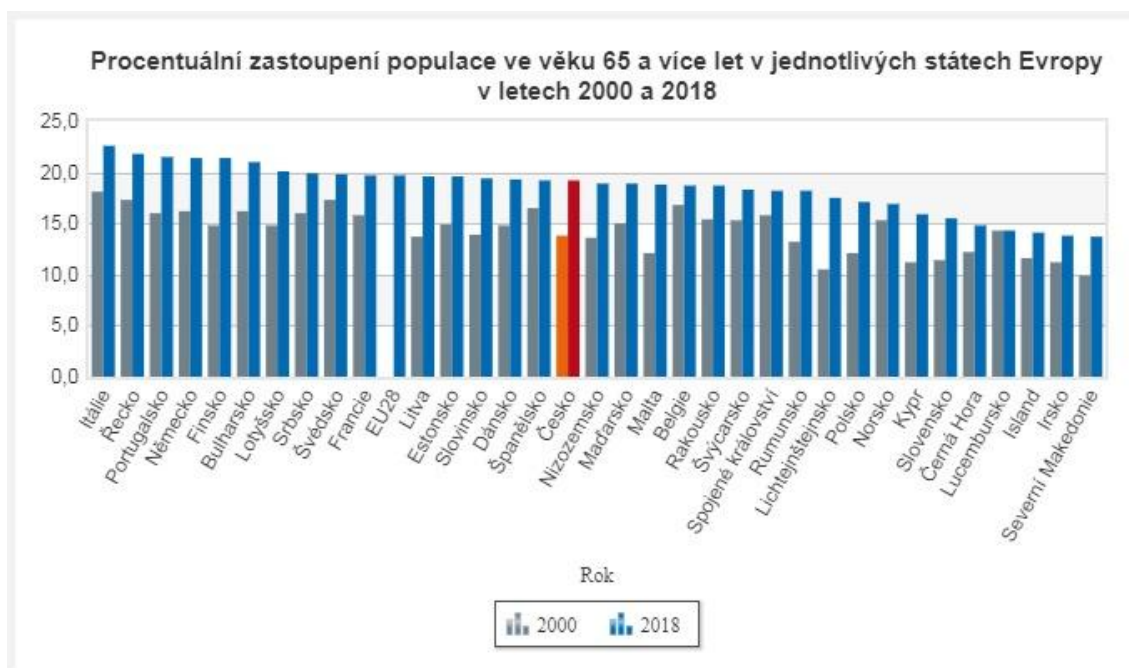
DVO 4: Jak vnímají studenti SP využití sociálních služeb a co preferují?

1. Je nějaká sociální služba, kterou využíváte? Jaká a proč?
2. Co si myslíte o využívání terénních sociálních služeb, jako je osobní asistence, pečovatelská služba?
3. Jaký je Váš názor na pobytové sociální služby pro seniory?
4. Přemýšlel/a jste do budoucna o jiném využití sociálních služeb pro seniory? Jakých a proč?

Je něco co byste chtěl/a doplnit?

Příloha č. 3:

Obr. 2 - Procentuální zastoupení populace ve věku 65 a více let v jednotlivých státech Evropy v letech 2000 a 2018
Zdroj: Český statistický úřad

Seznam zkratk

WHO = World Health Organization - Světová zdravotnická organizace

tzn. = to znamená

apod. = a podobně

PnP = příspěvek na péči

resp. = respektive

MPSV = Ministerstvo práce a sociální věci

č. = číslo

Sb. = sbírka

tzv. = tak zvaně

sp = sociální práce